

LIETUVOS AGRARINĖS EKONOMIKOS INSTITUTAS

**VISUOMENĖS LŪKESČIAI
DĖL LIETUVOS KAIMO POLITIKOS**

**Žaliosios knygos „Lietuvos kaimo ateitis“
diskusijų apibendrinimas**

**Vilnius
2010**

TURINYS

ĮVADAS	3
1. VISUOMENĖS PILIETINIS AKTYVUMAS REAGUOJANT Į PRAŠYMĄ PRISIDĖTI FORMUOJANT LIETUVOS KAIMO POLITIKĄ	5
2. VISUOMENĖS PASIŪLYMŲ DĖL KAIMO POLITIKOS TOBULINIMO APIBENDRINIMAS	7
2.1. ATSAKYMAI Į 1 SKYRIAUS „NACIONALINĖS LIETUVOS KAIMO POLITIKOS YPATUMAI PO 2013 M.“ KLAUSIMUS	7
<i>Atsakymai į klausimą „Už kokių viešųjų prekių ir paslaugų sukūrimą reikėtų remti Lietuvos žemdirbius?“</i>	7
<i>Atsakymai į klausimą „Kokius Lietuvos žemdirbių konkurencinius pranašumus reikėtų sustiprinti, teikiant paramą?“</i>	8
<i>Atsakymai į klausimą „Kokios rinkos reguliavimo priemonės būtų palankios Lietuvos žemės ūkiui?“</i>	9
<i>Atsakymai į klausimą „Kaip paskatinti gamtai draugiškų ūkininkavimo būdų naudojimą?“</i>	9
<i>Atsakymai į klausimą „Kokiais būdais būtų galima sumažinti apleistų žemių plotus?“</i>	10
2.2. ATSAKYMAI Į 2 SKYRIAUS „GYVENIMO KOKYBĖS KAIME IR MIESTE SKIRTUMAI“ KLAUSIMUS.....	11
<i>Atsakymai į klausimą „Pagal ką turėtų būti skirstomos Lietuvos savivaldybės, norint teisingiau parinkti paramos kaimui prioritetus?“</i>	12
<i>Atsakymai į klausimą „Dėl kokių paslaugų trūkumo žmonės nenori gyventi Lietuvos kaime?“</i>	13
<i>Atsakymai į klausimą „Kaip patobulinti teritorijų planavimo procesą, kad būtų suderinti valstybės, savivaldybių ir kaimo bendruomenių interesai?“</i>	14
<i>Atsakymai į klausimą „Kokią galią, priimant sprendimus dėl paramos kaimui, reikėtų suteikti vietos veiklos grupėms ir kaimo bendruomenėms?“</i>	14
2.3. ATSAKYMAI Į 3 SKYRIAUS „KAIMO POLITIKOS NAUDA VARTOTOJAMS“ KLAUSIMUS.....	15
<i>Atsakymai į klausimą „Kokie nauji paramos teikimo būdai galėtų ne tik paremti kaimą, bet ir paskatinti viso Lietuvos ūkio ir visuomenės raidą?“</i>	15
<i>Atsakymai į klausimą „Kokios paramos reikia, kad vartotojas galėtų nusipirkti, o žemdirbiai be tarpininkų parduoti savo ūkyje pagamintus produktus vartotojams?“</i>	15
<i>Atsakymai į klausimą „Dėl kokių technologijų naudojimo ir produktų gamybos bei pardavinėjimo tvarkos turėtų būti tariamasi su visuomene?“</i>	16
2.4. ATSAKYMAI Į 4 SKYRIAUS „NEPAGEIDAUTINI KAIMO POLITIKOS EFEKTAI“ KLAUSIMUS	16
2.5. ATSAKYMAI Į 5 SKYRIAUS „KARTŲ KAITOS PROBLEMAS“ KLAUSIMUS	19
<i>Atsakymai į klausimą „Kiek Lietuvai svarbu, kad žemės ūkis remtųsi šeimos ūkiais?“</i>	19
<i>Atsakymai į klausimą „Kokios priemonės paskatintų jaunas šeimas kurtis kaime?“</i>	20
<i>Atsakymai į klausimą „Kaip užtikrinti sklandų šeimos ūkių perimamumo procesą, sprendžiant paveldėjimo ir bendrosios nuosavybės problemas bei nustatant ūkininkavimui reikalingų žinių minimumą?“</i>	21
<i>Atsakymai į klausimą „Kaip būtų galima paskatinti naujų darbo vietų kūrimą kaime?“</i>	21
<i>Atsakymai į klausimą „Kodėl Lietuvoje nesisteigia kitose šalyse populiarios pensininkų bendruomenių gyvenvietės?“</i>	22
2.6. ATSAKYMAI Į 6 SKYRIAUS „GYVENIMAS VERTYBES PUOSELĖJANČIAME KAIME“ KLAUSIMUS	23
<i>Atsakymai į klausimą „Kokių kaimo istorinių, kultūrinių ir gamtos vertybių puoselėjimas Lietuvoje remiamas nepakankamai?“</i>	23
<i>Atsakymai į klausimą „Kaip visuomenė galėtų būti įtraukta į veiklos saugomose teritorijose reglamentavimo procesą ir apsaugos tikslų įgyvendinimą?“</i>	24
<i>Atsakymai į klausimą „Kokios priemonės padėtų etnografinius kaimus ir dvaro sodybas padaryti gyvybingus ir naudingus visuomenei?“</i>	25
<i>Atsakymai į klausimą „Kokios priemonės padėtų sparčiau plėtoti ekologinių technologijų naudojimą žemės ūkyje ir kaimo sodybose?“</i>	26
<i>Atsakymai į klausimą „Ar tikslinga ekologines darbo vietas ir ekologinę architektūrą pirmiausia skatinti saugomose ir kurortinėse teritorijose?“</i>	26
3. LIETUVOS KAIMO ATEITIES IR JĄ FORMUOJANČIOS POLITIKOS VIZIJA	28
4. VISUOMENĖS LŪKESČIAI DĖL LIETUVOS KAIMO POLITIKOS KRYPTIŲ	29
4.1. VIETOS, KURIOJE GERA GYVENTI, VIZIJOS ĮGYVENDINIMAS	29
4.2. KAIMO, TAMPANČIO VIETA, KURIOJE GYVENDAMAS GALI DIRBTI MĖGSTAMĄ DARBĄ, VIZIJOS ĮGYVENDINIMAS	31
4.3. KAIMO KAIP VIETOS, Į KURIAŲ GERA ATVAŽIUOTI LAISVALAIKIŲ, VIZIJOS ĮGYVENDINIMAS	34
5. VISUOMENĖS SIŪLYMAI DĖL PARAMOS KAIMUI MECHANIZMŲ TOBULINIMO	36
5.1. PARAMOS GAVĖJAI	36
5.2. PRIORITETAI	37
5.3. IŠ ĮVAIRIŲ ŠALTINIŲ FINANSUOJAMOS PARAMOS KOORDINAVIMAS.....	38

IVADAS

Iki šiol įvairių Lietuvos ūkinio ir socialinio gyvenimo nacionalinių strategijų pirmasis variantas buvo kuriamas nedidelės ekspertų grupės, kuri savo siūlomas strategines kryptis pagrįsdavo stiprybių, silpnybių, grėsmių, galimybių (SSGG) analizės metodu. 2010 m. pirmą kartą Lietuvoje pamėginta pirmą strategijos kūrimo žingsnį žengti pasinaudojant kitu metodu – Žaliaja knyga. Žemės ūkio ministerijos ir Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto iniciatyva buvo parengta žaliaji knyga „Lietuvos kaimo ateitis“, kviečianti visuomenę prisidėti prie Lietuvos kaimo ir kaimo politikos vizijos po 2013 m. formavimo.

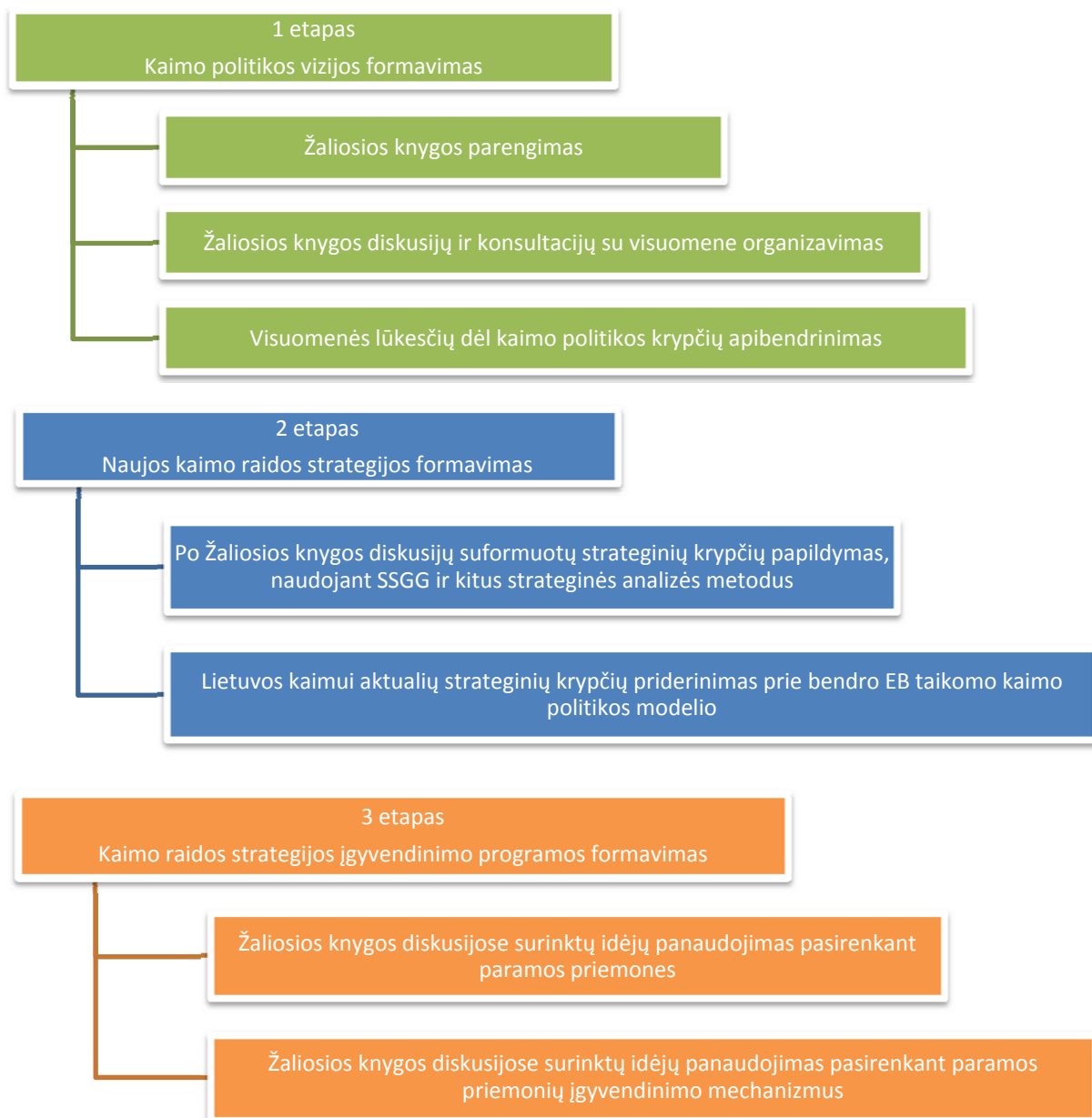
Nepaisant gana skeptiško dalies žemės ūkio politiką formuojančių specialistų požiūrio į galimą Žaliosios knygos kaip kaimo politikos gairių formavimo instrumento naudą, diskusijos ir konsultacijos su visuomene vyko labai aktyviai ir produktyviai. Gauta beveik tūkstantis pasisakymų, identifikuojančių problemas, ir konkrečių pasiūlymų, kaip būtų galima patobulinti Lietuvos kaimo politiką. Jie padėjo išryškinti žemdirbiams atstovaujančių organizacijų neišsakytas ir mokslinių tyrimų dar neatskleistas problemas, pasiūlė nemažai originalių paramos priemonių ar jų įgyvendinimo mechanizmų. Džiugina ir tai, kad **pilietiškai aktyvi Lietuvos visuomenės dalis laikosi labai panašių vertybinių nuostatų, kokias nurodo žymiausi kaimo politikos ekspertai**, kalbėdami apie aukščiausią išsivystymo lygį pasiekusių pasaulio valstybių naujausias kaimo raidos ir politikos tendencijas.

Apibendrinus gautus pasiūlymus ir komentarus išryškėjo, kokią Lietuvos kaimo ateitį įsivaizduoja pilietiškai aktyviausia Lietuvos visuomenės dalis ir kokios politikos priemonės padėtų išspręsti opiausias šiandieninio Lietuvos kaimo problemas. Žaliosios knygos diskusijos buvo pirmasis žingsnis, reikalingas norint nuosekliai įgyvendinti strateginio planavimo procesą, – išsiaiškinti visuomenės lūkesčiai dėl Lietuvos kaimo politikos kryptių. Jie turėtų tapti politinėmis gairėmis formuojant naują Lietuvos kaimo raidos strategiją.

Antrajame etape, rengiant Lietuvos kaimo raidos strategiją naujam programavimo laikotarpiui po 2013 m., po Žaliosios knygos diskusijų išryškintos strateginės kaimo politikos kryptys turės būti priderintos prie bendro Europos Bendrijai siūlomo kaimo politikos modelio struktūros, kuri iki šiol nėra aiški. Taip pat jos gali būti papildytos remiantis SSGG ir kitais strateginės analizės metodais ekspertų išsiaiškintomis reikalingomis strateginėmis kryptimis, jei paaiškės, kad visuomenės pasisakymuose į tam tikrus svarbius dalykus nebuvo atkreiptas dėmesys.

Įgyvendinant trečiąjį strateginio planavimo etapą – rengiant Lietuvos kaimo raidos strategijos po 2013 m. įgyvendinimo programą, gali būti pasinaudota Žaliosios knygos diskusijose surinktomis idėjomis dėl galimų paramos priemonių ir jų įgyvendinimo mechanizmų (žr. 1 paveikslą).

Šioje ataskaitoje pateikiama nuomonių, atsakant į Žaliosios knygos klausimus, santrauka ir jų sisteminė analizė bei jos pagrindu parengtos išvados apie visuomenės lūkesčius dėl Lietuvos kaimo politikos kryptių. Pirmojoje ataskaitos dalyje trumpai apibūdinamas Žaliosios knygos diskusijų ir konsultacijų su visuomene procesas, aptariama, kokios visuomenės grupės aktyviausiai reagavo į prašymą prisidėti formuojant Lietuvos kaimo politiką, kurios paramos sritys buvo labiausiai kritikuojamos ar sulaukė daugiausia pasiūlymų. Antrojoje ataskaitos dalyje identifikuojamos, visuomenės nuomone, opiausios Lietuvos kaimo ekonominės, socialinės, demografinės ar gamtinės problemos pagal kiekvieną Žaliojoje knygoje užduotą klausimą ir tematinį skyrių bei pristatomi atskirų Lietuvos kaimo gyventojų grupių išsakyti kaimo ateities vizijos ar jos įgyvendinimo būdų skirtumai. Trečiojoje ataskaitos dalyje trumpai pristatoma Lietuvos kaimo ateities vizija, apibendrinanti daugumos diskutuojančiųjų nuomonę. Ketvirtojoje ataskaitos dalyje pateikiami siūlymai dėl Lietuvos kaimo politikos strateginių kryptių, parengti apibendrinus Žaliosios knygos diskusijas, o penktojoje – idėjos, kaip galėtų būti patobulinti paramos teikimo Lietuvos kaimui mechanizmai.

1 pav. Žaliosios knygos vieta strateginio planavimo procese

Kadangi pasiūlymus teikė ir pavieniai asmenys, ir didelės (narių skaičiumi) organizacijos, kiekybinė jų analizė, kaip tai daroma atliekant sociologines apklausas, negalima, toks tikslas organizuojant Žaliosios knygos diskusijas nėra keliamas apskritai. Sisteminei visuomenės pateiktų pasiūlymų ir komentarų analizė atlikta naudojant kokybinius tyrimo metodus (kokybinės turinio analizės metodu ir fenomenologiniu tyrimu), o išvados pristatytos naudojant mokslinės esė, tezių žanrą.

1. VISUOMENĖS PILIETINIS AKTYVUMAS REAGUOJANT Į PRAŠYMĄ PRISIDĖTI FORMUOJANT LIETUVOS KAIMO POLITIKĄ

Žaliosios knygos „Lietuvos kaimo ateitis“ diskusijų ir konsultacijų su visuomene procesas vyko 2010 m. vasario–birželio mėnesiais. Atsakymai į klausimus, komentarai ir pasiūlymai buvo renkami naudojant trijų rūšių organizacines formas:

- Įvairiose Lietuvos vietovėse vyko Žaliosios knygos aptarimui skirti renginiai, prasidėję Žaliosios knygos „Lietuvos kaimo ateitis“ pristatymu vasario 10 d. Lietuvos Respublikos Seime. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas suorganizavo 5 renginius, skirtus konkrečiam Žaliosios knygos tematiniam skyriui aptarti. Vyko nemažai Lietuvos kaimo tinklo ir kitų organizacijų iniciatyva organizuotų renginių (Lietuvos mokslų akademijos, Lietuvos savivaldybių asociacijos, atskirų kaimiškų savivaldybių, kaimo bendruomenių, nevyriausybinių organizacijų), po kurių buvo parengtas raštiškas organizacijos narių nuomonės apibendrinimas.
- Pasiūlymai buvo išsakomi Žemės ūkio ministerijos ir Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto svetainių interneto forume.
- Žemės ūkio ministerijoje ir Lietuvos agrarinės ekonomikos institute buvo renkami raštiški pasiūlymai: organizacijų ir individualūs.

Į prašymą prisidėti formuojant Lietuvos kaimo politiką aktyviausiai reagavo šios visuomenės grupės:

teikdami individualius pasiūlymus:

- mieste gyvenantis jaunimas
- ekologinių kaimų propaguotojai
- mokslininkai

teikdami organizacijų pasiūlymus:

- savivaldybės
- žemdirbių organizacijos
- vietos veiklos grupės (VVG)
- kaimo bendruomenės
- ekologinės pakraipos organizacijos
- švietimo ir mokslo organizacijos

Visuomenės aktyvumas, reiškiant nuomonę pagal atskirus Žaliosios knygos skyrius ir klausimus, pateiktas 1 lentelėje.

1 lentelės duomenys rodo, kad atsakymai pagal Žaliosios knygos klausimus pasiskirstė gana tolygiai. Daugiausia dėmesio sulaukė temos apie nacionalinius Lietuvos kaimo politikos ypatumus po 2013 m. ir kartų kaitos problemas.

Kadangi didelė dalis individualių pasiūlymų ir komentarų teikėjų, ypač interneto forume, nenurodė savo amžiaus ir/ar gyvenamosios vietos, o organizacijos nepateikė diskusijose dalyvavusių savo narių amžiaus charakteristikų, pateikti kiekybinių proporcijų, kokia dalis pasisakiusiųjų laikosi konkrečios nuostatos ar pritaria kuriai nors kaimo politikos kryčiai arba priemonei, daugeliu atvejų neįmanoma. Tačiau apibendrinant pasisakymus turinio analizės metodu išryškėjo, kad dauguma pasisakiusiųjų buvo ganėtinai vieningi dėl pagrindinių pagėidaujamų Lietuvos kaimo raidos tendencijų.

1 lentelė. Visuomenės aktyvumas atsakinėjant į Žaliosios knygos klausimus

Klausimas	Gauta atsakymų			
	internetu forume	organiza- cijų	pavienių asmenų	Iš viso
1 skyrius. Nacionalinės Lietuvos kaimo politikos ypatumai po 2013 m.	73	116	57	246
Už kokių viešųjų prekių ir paslaugų sukūrimą reikėtų remti Lietuvos žemdirbius?	17	23	13	53
Kokius Lietuvos žemdirbių konkurencinius pranašumus reikėtų sustiprinti teikiant paramą?	12	22	10	44
Kokios rinkos reguliavimo priemonės būtų palankios Lietuvos žemės ūkiui?	12	23	9	44
Kaip paskatinti gamtai draugiškų ūkininkavimo būdų naudojimą?	13	27	17	57
Kaip sumažinti apleistų žemių plotus?	19	21	8	48
2 skyrius. Gyvenimo kokybės kaime ir mieste skirtumai	38	92	46	176
Pagal ką turėtų būti skirstomos Lietuvos savivaldybės, norint teisingiau parinkti paramos kaimui prioritetus?	6	20	7	33
Dėl kokių paslaugų trūkumo žmonės nenori gyventi Lietuvos kaime?	17	29	21	67
Kaip patobulinti teritorijų planavimo procesą, kad būtų suderinti valstybės, savivaldybių ir kaimo bendruomenių interesai?	6	22	6	34
Kokią galią, priimant sprendimus dėl paramos kaimui, reikėtų suteikti vietos veiklos grupėms ir kaimo bendruomenėms?	9	21	12	42
3 skyrius. Kaimo politikos nauda vartotojams	35	63	36	134
Kokie nauji paramos teikimo būdai galėtų ne tik paremti kaimą, bet ir paskatinti viso Lietuvos ūkio ir visuomenės raidą?	14	21	14	49
Kokios paramos reikia, kad vartotojas galėtų nusipirkti, o žemdirbiai be tarpininkų parduoti savo ūkyje pagamintus produktus vartotojams?	10	22	13	45
Dėl kokių technologijų naudojimo ir produktų gamybos bei pardavinėjimo tvarkos turėtų būti tariamasi su visuomene?	11	20	9	40
4 skyrius. Nepageidautini kaimo politikos efektai	13	20	12	45
Kokius nepageidautinus efektus sukėlė kaimo ir žemės ūkio politikos priemonių taikymas Lietuvoje? Ką būtina pakoreguoti, norint jų išvengti (ar bent sumažinti)?	13	20	12	45
5 skyrius. Kartų kaitos problemos	48	110	43	201
Kiek Lietuvai svarbu, kad žemės ūkis remtųsi šeimos ūkiais?	11	28	17	56
Kaip užtikrinti sklandų šeimos ūkių perimamumo procesą, sprendžiant paveldėjimo ir bendrosios nuosavybės problemas bei nustatant ūkininkavimui reikalingų žinių minimumą?	7	18	5	30
Kokios priemonės paskatintų jaunas šeimas kurtis kaime?	11	27	11	49
Kaip būtų galima paskatinti naujų darbo vietų kūrimą kaime?	7	21	3	31
Kodėl Lietuvoje nesisteigia kitose šalyse populiarios pensininkų bendruomenių gyvenvietės?	12	16	7	35
6 skyrius. Gyvenimas vertybes puoselėjančiame kaime	35	107	44	186
Kokių kaimo istorinių, kultūrinių ir gamtos vertybių puoselėjimas Lietuvoje remiamas nepakankamai?	5	22	9	36
Kaip visuomenė galėtų būti įtraukta į veiklos saugomose teritorijose reglamentavimo procesą ir apsaugos tikslų įgyvendinimą?	6	19	8	33
Kokios priemonės padėtų etnografinius kaimus ir dvaro sodybas padaryti gyvybingus ir naudingus visuomenei?	6	21	8	35
Kokios priemonės padėtų sparčiau plėtoti ekologinių technologijų naudojimą žemės ūkyje ir kaimo sodybose?	8	19	7	34
Ar tikslinga ekologines darbo vietas ir ekologinę architektūrą pirmiausia skatinti saugomose ir kurortinėse teritorijose?	10	26	12	48
Iš viso atsakymų	242	508	238	988

2. VISUOMENĖS PASIŪLYMŲ DĖL KAIMO POLITIKOS TOBULINIMO APIBENDRINIMAS

Šiame skyriuje tezių forma pristatomi apibendrinti visuomenės pasiūlymai dėl Lietuvos kaimo politikos tobulinimo. Siekiant išsaugoti autentišką pasisakymų dvasią, jie iliustruoti pasisakymų ir komentarų citatomis. Pateiktos tezės – tai idėjų sąrašai, iš kurių ryškėja aktyviosios Lietuvos visuomenės dalies vizija, koks ateityje turėtų būti Lietuvos kaimas ir kokios politikos priemonės padėtų paspartinti norimos situacijos kūrimą. Šie idėjų sąrašai taip pat gali pasitarnauti kaip orientyras, kai bus rengiama nauja kaimo politikos strategija ir programa.

Pristatant gautus atsakymus pagal skyrius ar klausimus, pradžioje pateikiamas trumpas apibendrinimas, kuriame nurodoma, kas dažniausiai buvo akcentuojama visuomenės pasisakymuose. Jei kai kuriais klausimais nuomonės išsiskyrė, pristatomi atskirų Lietuvos kaimo gyventojų grupių išsakyti kaimo ateities vizijos ar jos įgyvendinimo būdų skirtumai.

2.1. Atsakymai į 1 skyriaus „Nacionalinės Lietuvos kaimo politikos ypatumai po 2013 m.“ klausimus

Aptardami šiame Žaliosios knygos skyriuje keliamus klausimus, pasisakiusieji pabrėžė mažų ir didelių šalių žemės ūkio vystymo būdų skirtumus. Lietuvai, kaip mažai šaliai, siūloma daugiau orientuotis į smulkesnių ūkių galimybes konkuruoti pasaulinėje rinkoje, gaminat vis labiau pasaulyje paklausią ekologišką produkciją. Stiprinant Lietuvos žemdirbių konkurencinius pranašumus, siūloma siekti, kad Lietuva Europos Sąjungoje (ES) ir pasaulyje būtų tapatinama su ekologiškai švaria teritorija, kurioje auginami žemės ūkio produktai yra neabejotinai aukštos kokybės. Išreiškusieji savo nuomonę akcentavo, kad, jei šalyje būtų pagaminami dideli ekologiškos produkcijos kiekiai, tai būtų papildoma garantija pirkėjams, jog Lietuvoje užauginta produkcija yra tikrai sveika ir švari. Diskusijose aiškiai išsiskyrė stambiųjų ir smulkiųjų ūkininkų nuomonės, nes jie orientuojasi į skirtingus konkuravimo modelius, todėl būtų tikslinga formuoti skirtingus paramos priemonių rinkinius, vieną – tinkantį stambiems, kitą – smulkesniems ūkiams.

Atsakymai į klausimą „Už kokių viešųjų prekių ir paslaugų sukūrimą reikėtų remti Lietuvos žemdirbius?“

Daugiausia pasisakiusiųjų mano, kad ateityje didžiausią viešąją paslaugą Lietuvos gyventojams gali suteikti tie žemdirbiai, kurie, nepaisant sunkesnio darbo ir didesnės savikainos, gamins ekologiškai švairius maisto produktus. Siūloma rasti būdų, kaip kompensuoti jų papildomas, lyginant su intensyvia žemdirbyste, išlaidas.

Pasiūlymai, pateikti atsakinėjant į šį Žaliosios knygos klausimą, taip pat rodo, kad dalis visuomenės vis dar tiki, kad paramos Lietuvos žemdirbiams lėšos yra „mana iš dangaus“. Net iš organizacijų, kurios nuolat dirba su žemdirbiais, darbuotojų buvo gauta komentarų, kad jie pritaria paramai, tačiau „pasiūlymas tai daryti iš mokesčių mokėtojų lėšų yra abejotinas“¹. Todėl, siekiant konstruktyvesnio dialogo apie paramos dydį ir formas, tikslinga organizuoti žemdirbių ir kitų kaimo gyventojų mokymus, populiaria forma aiškinančius apie valstybės pajamų šaltinius ir jų panaudojimo būdus.

Pasisakiusieji diskusijoje siūlė paramą žemdirbiams teikti:

- Už ekologišką produkciją (sveiko maisto gamybą), „jei norime, kad mes, mūsų vaikai būtų sveiki, kad ant savo stalo turėtume pilnavertį maistą ir galėtume su pasitikėjimu jį valgyti. Tokių žemdirbių skatinimas padėtų formuoti kitokį požiūrį į žemę.“ Pabrėžiama, kad

¹ Čia ir toliau šiuo šriftu išskirtas tekstas – komentarų ir pasiūlymų Žaliajai knygai citata (kalba netaisyta).

rėmimas pagal auginamos ekologiškos produkcijos plotą yra netinkamas ir siūloma paramą susieti su užaugintos ekologiškos produkcijos kiekiu bei pardavimu. Siekiant paskatinti ekologiškų produktų platesnį vartojimą, siūloma organizuoti, kad kuo daugiau ekologiškų maisto produktų būtų nuperkama iš valstybės ar savivaldybių biudžetų ir panaudojami ligoninėse, vaikų darželiuose, mokyklose.

- Už ūkininkavimą laikantis tausojančios žemdirbystės ar permakultūros principų.
- Už ūkininkavimo palaikymą teritorijose, kur gamybos sąnaudos yra didesnės negu žemės ūkio produkcijos supirkimo kaina.
- Už nemonokultūrinį ūkininkavimą. *„Tai leistų mažiau nualinti žemę (gamtosauginis efektas), mažiau reikėtų trąšų (būtų pagaminti sveikesni maisto produktai, o žemdirbiai sumažintų savo ekonomines sąnaudas), sumažėtų gamintojų rizika patirti didžiulius nuostolius dėl auginamos monokultūros nederliaus ar žymaus pasaulinių kainų kritimo.“*
- Už lietuviškų tradicijų tęstinumą, išsaugant senąsias augalų ir gyvulių veisles.
- Už kraštovaizdžio tvarkymą ir išsaugojimą. Siūloma remti ne tik žemės ūkio naudmenų ir viešųjų erdvių tvarkymą, bet ir sodybų kraštovaizdžio sutvarkymą. *(„Miestų daugiabučių renovacijai skiriamas didelis dėmesys, teikiama parama. Analogiškai būtina rūpintis ir kaimo sodybomis. Tai būtų veiksminga kaimo tuštėjimo prevencija. Gražiai sutvarkyta, atnaujinta sodyba visada lieka apgyventa. Tvarkingas sodybų kraštovaizdis yra būtina sąlyga kaimo konkurencingumui kelti. Tai šalies prestižo reikalas. Daugelis kaimo žmonių atnaujina sodybas už lėšas, gautas už ankstyvą pasitraukimą iš žemės ūkio gamybos. Tačiau būtų žymiai efektyviau, jei parama būtų skiriama sodybos atnaujinimui.“)*

Keletas pasisakiusių dėl šios rūšies viešosios prekės turėjo priešingą nuomonę, teigdami, kad *„siūlymas gamtos išteklių tvarkymą ir tausojimą laikyti viešosiomis prekėmis (paslaugomis) nebūtų geras sprendimas (arba su tam tikromis išimtimis), nes tuomet atsirastų terpė piktnaudžiauti valstybės pagalba. Gali būti kad žmonės visai nebemokės rūpintis gamta, nes už tai bus atsakinga valstybė.“*

Atsakymai į klausimą „Kokius Lietuvos žemdirbių konkurencinius pranašumus reikėtų sustiprinti, teikiant paramą?“

Kaip pagrindinį Lietuvos žemės ūkio sektoriaus konkurencinį pranašumą dauguma pasisakiusių nurodė ekologiškos produkcijos gamybą. Nemažai pareiškusių nuomonę diskusijose siūlė suskirstyti Lietuvą į intensyvios žemdirbystės ir ekologinio ūkininkavimo zonas. Toks pasiūlymas grindžiamas siekiu užtikrinti aukštą ekologiškos produkcijos kokybę ir taip sudaryti patikimą jos įvaizdį. Produkcija, pagaminta ekologinėje zonoje, būtų patrauklesnė ne tik Lietuvos, bet ir užsienio pirkėjams, taip atveriant mūsų žemdirbiams daug naujų rinkų.

Buvo siūloma stiprinti šiuos Lietuvos žemdirbių konkurencinius pranašumus:

- Žemės ūkio veiklos produktų ar paslaugų pateikimo vartotojui kokybę, o ne masinio produkto gamybą.
- Ekologiškų produktų gamybą. *„Lietuvos ūkis turi išnaudoti galimybę konkuruoti su ekologiškų maisto produktų gamyba. Kitu atveju, pasirinkus kitą kelią, Lietuvoje būtų žymiai mažiau ūkių savininkų, t. y. žymiai daugiau samdinių, menkai apmokamų žmonių, daug bedarbių (kurių dalis paliktų Lietuvą). O tai šiandien dar didelei daliai Lietuvos gyventojų, kuriems vis dar reikia taip vadinamo sintetinio maisto – ne problema, jo verslininkai užveš ir dar aciū pasakys. Bet mes privalome žiūrėti, koku būdu gali turtėti mūsų verslūs žmonės, tuo pačiu valstybė. Kitu atveju, visą naudą pasiima/pasiims kelios šeimos (iki tūkstančio)“.*
- Ūkininkavimą, naudojant kitas gamtai draugiškas technologijas.
- Inovatyvumą. *„Konkurencinio pranašumo pagrindas laisvosios rinkos sąlygomis yra inovacijų – naujų technologijų, naujų produktų – kūrimas ir diegimas žemės ūkyje,*

tausojant gamtą, išteklius, racionalizuojant gamybą ir sprendžiant kitas aktualias žemdirbių problemas. Konkurencinis pranašumas – tai gebėjimas laiku ir aktyviai reaguoti į aplinkos pokyčius, prisitaikant prie rinkos poreikių, o inovacijos yra priemonė įgyti konkurencinį pranašumą.

Ateityje, remiant inovacijų žemės ūkyje plėtrą, reikėtų daugiau skatinti glaudesnę ilgalaikę žemdirbių ir mokslo žmonių bendradarbiavimą. Tai leistų laiku ir efektyviai spręsti kylančias problemas: mokslininkai žinotų, kuria linkme vystyti tyrimus, o žemdirbiai turėtų galimybę savo veikloje taikyti naujausius mokslo laimėjimus.

Parama taip pat turėtų būti orientuota į naujų, inovatyvių produktų, sukurtų žemės ūkyje, „įvedimą“ į rinką.“

- Žemės ūkio produkcijos gamintojų kooperaciją. „Kooperacija plačiai vystoma visoje Europoje, tačiau Lietuvos žemdirbiai dar nesupranta jos privalumų.“
- Sertifikuotos sėklos naudojimą. „Būtų auginamos geresnės veislės, o tai garantuotų didesnius ir geresnės kokybės derlius.“

Atsakymai į klausimą „Kokios rinkos reguliavimo priemonės būtų palankios Lietuvos žemės ūkiui?“

Daugumoje pasisakymų teigiama, kad Lietuvos žemės ūkis yra pakankamai orientuotas į rinkos poreikius, tačiau ir ateityje svarbu išlaikyti rinkos reguliavimo priemones kaip Lietuvos žemės ūkio sektoriaus stabilumo garantą. Siūloma įvesti keletą visiškai naujų rinkos reguliavimo priemonių, ypač pabrėžiant krizių ir rizikos valdymo instrumentų sukūrimo svarbą.

Buvo pasiūlytos šios rinkos reguliavimo priemonės:

- Priemonės, kad ekologiškos ir neekologiškos produkcijos kainos būtų vienodos: PVM lengvatos ekologiškiems produktams, didesni mokesčiai neekologiškai ūkininkaujantiems.
- Lengvatos smulkiems ūkiams.
- Lietuviškų maisto produktų vartojimo skatinimas įvairiomis rinkodaros priemonėmis.
- Griežtesnė iš kitų šalių įvežamų maisto produktų kokybės kontrolė, didesnės baudos importuotojams, įvežusiems kenksmingų medžiagų turinčios produkcijos.
- Valstybinis maisto produktų ir žemės ūkio gamybai reikalingų prekių kainų reguliavimas intervenciniais pirkimais.
- Ūkininkų pajamų draudimo fondų įsteigimas.
- Krizių (ekonominės, klimato) ir rizikos valdymo instrumentų sukūrimas.
- Žemės ūkio produkcijos intervenciniai pirkimai. Siūloma didinti jų mastus ir plėsti asortimentą. „Taip būtų didinamos žemės ūkio produkcijos gamybos apimtys. Dalis intervenciniuose sandėliuose supirktos produkcijos būtų parduodama, o likusi dalis padėtų geriau aprūpinti nepasiturinčius asmenis maisto produktais, kurių poreikis šioms reikmėms didės nuolat.“
- Funkcinių savivaldų veiklos skatinimas fondo „Tatula“ (nuo 1997 m. – VŠĮ „Tatulos programa“) pavyzdžiu. Pradžioje siūloma įgyvendinti keletą bandomųjų projektų. „Nors tokia ūkininkų, bendrovių, kooperatyvų, įmonių funkcinė savivalda buvo vienintelė Lietuvoje, jos veikla labai pasiteisino. O vėliau, kai esmines švietimo, mokymo, mokslo, gamybos paramos ir kitas funkcijas perėmė Žemės ūkio ministerija ir kitos organizacijos (pavyzdžiui, investicinės bei kompensacinės paramos administravimą (NMA), situacija ūkio subjektams suprastėjo iš esmės).“

Atsakymai į klausimą „Kaip paskatinti gamtai draugiškų ūkininkavimo būdų naudojimą?“

Išsakiusieji nuomonę diskusijose pabrėžė, kad Lietuvos visuomenė dar nepakankamai vertina gamtai draugiškų ūkininkavimo būdų naudą, o tai, savo ruožtu, neskatina žemdirbių

tokius ūkininkavimo būdus taikyti masiškai. Be to, buvo akcentuota, kad šalyje kaip „gamtai draugiška“ labiausiai žinoma ekologinė žemdirbystė, tačiau siekiant didesnio aplinkosauginio bei mažiau cheminių medžiagų likučių turinčių žemės ūkio produktų masto efekto, turėtų būti plėtojama ir tausojamoji žemdirbystė ir permakultūros, biodinaminės žemdirbystės, polikultūros, agromiškininkystės ir pan. koncepcijų principais grindžiamos žemdirbystės technologijos. Todėl siūloma valstybinės paramos priemonės sukonzentruoti į vartotojų švietimą ir ekologiškos produkcijos patekimo iš gamintojo pas vartotoją proceso organizavimą ir atpigimą.

Keletas pasisakiusiųjų turėjo skeptišką nuomonę dėl perdėto rūpinimosi gamtosauga ir teigė, kad daug gamtosauginių reikalavimų yra per dideli, nesuderinti su ekonominės plėtros poreikiu, kritikavo per daug sugriežtintus reikalavimus gyvulininkystės, paukštininkystės ir kiaulininkystės ūkiams.

Pagrindinės pasiūlytos paramos kryptys ir priemonės, skirtos skatinti gamtai draugiškų ūkininkavimo būdų naudojimą Lietuvoje, buvo šios:

- Ekologiškos produkcijos paklausos formavimas – didesnė problema nei pasiūlos didinimas. Parama šiuo metu turėtų būti sutelkta ne tiek į gaminimo, kiek į vartojimo skatinimą.
- Toliau remti ekologinį ūkininkavimą, tačiau sustiprinti kontrolę dėl reikalavimų laikymosi.
- Teikiant paramą prioritetą suteikti ekologiniams šeimos ūkiams.
- Remti ekologinių šeimos ūkių gamybinių susivienijimų steigimąsi.
- Daugiau lėšų ir dėmesio skirti miestelių ir kitų kaimiškų teritorijų teritorinio planavimo priemonių įgyvendinimui. *„Gamtai draugiškas ūkininkavimas vyks tada, kai žemės savininkai ir nuomininkai bus gerai informuoti ne tik apie aplinkosauginius ir kitus draudimus bei apribojimus, tačiau juos pasieks aiškios rekomendacijos dėl teritorijos, kurioje ūkininkauja, ateities perspektyvų, teikiamų prioritetų, bendrojo ir kitų pakopų planų sprendiniai. Šiuo metu praktiškai nerengiami miestelių ir kitų kaimiškų teritorijų bendrieji planai. Senieji prarado savo vertę dėl įvairiausių priežasčių ir nenaudojami. Žemės reforma sujaukta ir nebaigta.“*
- *Trąšų gamyba ir prekyba neturi būti Lietuvoje vienu iš pelningiausių verslų, reguliuoti reikia per apmokestinimą.“*
- Švietimas apie sveikos mitybos naudą; mokymų regioninė sklaida; studentų įtraukimas į mokymus.
- Plačiau viešinti informaciją apie cheminėmis trąšomis tręštų produktų žalą organizmui, genetiškai modifikuotus organizmus (GMO).
- Parengti straipsnių ciklus apie gamtai draugiškus ūkininkavimo būdus spaudoje.
- Konkurso būdu premijuoti ūkininkus, taikančius pažangiausius gamtai draugiškus ūkininkavimo būdus.

Atsakymai į klausimą „Kokiais būdais būtų galima sumažinti apleistų žemių plotus?“

Pasisakiusieji dėl apleistų žemių išskyrė dvi pagrindines jų panaudojimo kryptis. Dalis pasiūlymų yra skirti planingam apleistų žemių panaudojimui. Atsižvelgiant į tai, kad dažniausiai apleistos žemės yra žemesnio našumo ir atokiose teritorijose, siūloma tokią žemę apsodinti mišku ar energetiniais želdiniais, naudoti vaistažolių auginimui. Apleistą žemę, esančią valstybės nuosavybėje, siūloma kuo greičiau privatizuoti ar išnuomoti.

Kiti diskusijos dalyviai, daugiausia jaunimas, akcentavo gamtos gebėjimą atsikurti ir siūlė dalį apleistų žemių palikti savaiminiams miškams augti, stiprinant Lietuvos, kaip žalios, ekologinės erdvės įvaizdį.

- Buvo pateikti šie pasiūlymai dėl apleistų žemių panaudojimo:
- Apleistas valstybines žemes skubiai siūlyti kitiems naudoti. Tai pasiūlyta daryti šiais būdais:
 - ✓ leisti išsipirkti apleistą valstybinę žemę, norintiems ją dirbti, išsimokėtina,
 - ✓ leisti ūkininkams naudoti pagal panaudos sutartis su valstybe be jokio mokesčio arba išsinuomoti už simbolinį žemės mokestį,
 - ✓ lengvatinėmis sąlygomis perleisti žemę žmonėms, norintiems ją rūpintis. *„Jaunoms šeimoms, kuriančioms savo giminės sodybas (1–3 ha dydžio). Bendruomenėms, kuriančioms ekologinius kaimus.“*
 - Dalį žemės plotų palikti laukiniams gyvūnams.
 - Auginti vaistažoles.
 - Išspręsti apleistų melioruotų žemių apsodinimo mišku klausimą, nes *„melioracijos įrenginiai yra viena iš kliūčių, kuri neleidžia norintiems tokias žemes, neretai esančias netoli miškų masyvų, apželdinti mišku.“*
 - Pateikti apleistų žemių savininkams kelis alternatyvius pasiūlymus dėl galimo jų žemės panaudojimo. *„Apleistų žemių savininkams sunku savarankiškai nuspręsti, kokį kelią pasirinkti: ar visą plotą apželdyti mišku, ar nuomoti, ar deklaruoti, ar keisti paskirtį. Būtina apskaityti tuos sklypus ir pateikti preliminarinius pasiūlymus savininkams. Rekomendacijos turėtų atspindėti ir valstybės interesus, ir bendrojo plano sprendinius, kad eroduojantys plotai ir nenašios žemės būtų apsodinami mišku ar plantaciniais želdiniais, rekreacinėse teritorijose pirmenybė teikiama poilsio objektų statybai ir t. t. Dabar minėti dalykai vyksta visiškai gaivališkai ir nekoordinuojami arba stovi vietoje.“*
 - Išsiaiškinti susidariusios padėties priežastis ir tik po to priimti sprendimą dėl žemės mokesčio už apleistą žemės sklypą dydžio.
 - Skatinti vienkiemių ir ekologinių kaimų kūrimąsi apleistose teritorijose.
 - Dalį žemės plotų palikti „apleista“, kad atsikurtų nualintas dirvožemis, augtų savaiminiai miškai. *„Gamta pati atsikuria, pati brandina vaisius, pati save prižiūri. Žmogaus reguliuojantis veikimas jai nereikalingas.“* „Jeigu priimsime idėją, jog Lietuva gali tapti „žaliąja“, ekologine erdve, tai apleistų žemių plotų reiktų nemažinti, gal net padidinti? Išsivysčiusiose šalyse daug kur vietoje miškų tik ariami laukai, natūralių gamtos vietų mažai. Natūrali gamta gali tapti puikiu traukos objektu turistams. Natūralumas ir ekologiskumas galėtų tapti išskirtine rinkodaros priemone Lietuvai: juk artimas natūraliam, kvapnus ir vertingas maistas, išaugintas ir pagamintas „žalioje“ valstybėje turėtų žymiai didesnę vertę nei pagamintas Ispanijoje, Vokietijoje (jie mėgsta trąšas), Turkijoje, Čekijoje ar Olandijoje (jie irgi naudoja azotą). Tokių produktų kaina būtų kelis kartus brangesnė. Taip pat drabužis, pagamintas iš natūralaus lino – nepalyginsi su pagamintu iš modifikuotos medvilnės kažkur Kinijoje ar Indijoje. Kiekvienas europietis (ir ne tik), užsukęs į Lietuvą, įsitikins, kad Lietuva – žaliaji erdvė, nes joje daug natūralių miškų ir pievų, ekologinių gyvenviečių, įstatymai palankūs ekožemdirbystei ir pan. Ar galėtų būti geresnių įrodymų?“

2.2. Atsakymai į 2 skyriaus „Gyvenimo kokybės kaime ir mieste skirtumai“ klausimus

Aptardami šiame Žaliosios knygos skyriuje keliamus klausimus, dauguma pasisakiusiųjų pabrėžė, kad turi būti propaguojamas patrauklaus kaimo modelis, kurio gyventojams sudaromos vis didesne vertybe Lietuvos visuomenėje tampančios gyvenimo sąlygos: rami ir švari, sveikatai ir bendravimui palanki ir saugi aplinka gamtos prieglobstyje. Teigiamą kaimo įvaizdį siūloma formuoti ne politikų deklaracijomis, o pateikiant žiniasklaidoje kuo daugiau konkrečių pavyzdžių, populiariai pristatant, kokiais būdais to buvo pasiekta.

Rengiant naują paramos kaimui programą po 2013 m., siūloma daugiau paramos lėšų skirti projektams, gerinantiems kaimo infrastruktūrą, būstą, sprendžiantiems kitas svarbias su gyvenimo kokybe susijusias problemas. Siekiant, kad būtų atsižvelgiama į visas kaimo gyventojui svarbias problemas, pasisakiusieji siūlė sukurti bendradarbiavimo tarp ministerijų mechanizmą, kuris leistų koordinuoti iš įvairių nacionalinių ir tarptautinių programų bei fondų gaunamų lėšų, skirtų paremti kaimui, srautus. Daug kas pabrėžė, kad gyvenimo kokybė labai priklauso nuo pačios kaimo bendruomenės, ji gali daug prisidėti prie gyvenimo kokybės gerinimo, „jei jos iniciatyvos nebus nustelbtos vis labiau biurokratėjančios ir per daug į formalius paramos lėšų gavimo reikalavimus orientuotos VVG struktūros.“

Atsakymai į klausimą „Pagal ką turėtų būti skirstomos Lietuvos savivaldybės, norint teisingiau parinkti paramos kaimui prioritetus?“

Pasisakiusieji šiuo klausimu pasigenda paramos kaimui diferenciacijos, kuri būtų pagrįsta tam tikrais savivaldybės specifiniais bruožais. Akcentuojama, kad daugiau dėmesio reikėtų skirti ne atsiliekančiąjį, probleminių savivaldybių šelpimui, bet savivaldybių privalumų stiprinimui. Taip būtų paskatinta savivaldybių orientacija į tam tikrą ūkinės veiklos specializaciją. Dalis pasiūlymų pateikti be jokios argumentacijos.

Komentuojant šį klausimą, taip pat buvo išsakyta nuomonė, kad nereikėtų kurti ilgalaikio skirstymo. Savivaldybių grupavimas turi nuolat keistis, priklausomai nuo situacijos jose kitimo.

Skirstyti Lietuvos savivaldybes, parenkant paramos kaimui prioritetus, siūloma pagal šiuos kriterijus:

- Pagal teritorijos dydį ir gyventojų tankumą. „*Tai rodikliai, kurie lengvai paskaičiuojami, o plotas praktiškai nekinta. Kuo mažesnis gyventojų tankumas ploto vienetu, tuo sparčiau tolstama nuo teisingo biudžeto formavimo. Kelias priežastis galima įvardyti: didėja susisiekimo problemos gyventojams, nes daugelis maršrutų autobusų parkui nuostolingi dėl didelių atstumų ir mažo gyventojų kiekio, kelių tinklas ir jo priežiūra reikalauja didesnio finansavimo, moksleivių pavėžėjimas reikalauja daugiau transporto išlaidų, medicinos įstaigos sunkiau pasiekiamos, o greitosios pagalbos automobiliai sugaišta ilgesnį laiką, kol atvyksta pas pacientą ir t.t.*“
- Pagal savivaldybės atstumą nuo didžiųjų Lietuvos miestų.
- Pagal savivaldybėje esančių didelių kaimų, kurie įsikūrę toli nuo savivaldybės centro, skaičių. „*Turime gyvenviečių (dažniausiai buvę kolūkių centrai, turintys apie 300–400 gyventojų), kurios įsikūrusios toli nuo savivaldybės centro ir jų atskirtis didžiausia. Tokių „užmirštų“ kaimų ir miestelių skaičius savivaldybėje ir vidutinis atstumas nuo artimiausio miesto turėtų būti tarsi indikatorius, leidžiantis didinti finansavimą tose vietose plėtojant verslą, paslaugas, infrastruktūrą.*“
- Pagal ekonominę specializaciją, pvz., derlingas žemės turinčios savivaldybės specializuotųsi intensyvioje žemės ūkio gamyboje, ežeringos savivaldybės vystytų kaimo turizmą, mineralinių šaltinių turinčios – sveikatos turizmą ir t. t. „*Paramos prioritetai turėtų atsižvelgti į savivaldybės ekonomikos konkurencinius pranašumus ir juos sustiprinti.*“
- Pagal žemės derlingumą (žemės našumo balą).
- Pagal palankumą ūkininkauti, atsižvelgiant ne tik į žemės derlingumą, bet ir į daugiau kriterijų.
- Pagal saugomų teritorijų dalį savivaldybėje, nes didelis turistų ir lankytojų srautas daro didelę įtaką viešajai infrastruktūrai.
- Pagal vidutinį gyventojų amžių.
- Pagal gyventojų išsilavinimą.

Atsakymai į klausimą „Dėl kokių paslaugų trūkumo žmonės nenori gyventi Lietuvos kaime?“

Atsakydami į šį klausimą, pasisakiusieji išvardijo nemažą trūkstamų paslaugų sąrašą, bet dažniausiai buvo pabrėžiama paslaugų vaikams stoka.

Buvo pasisakymų, kuriuose teigiama, kad jokių paslaugų kaime netrūksta. Visų pirma tokią nuomonę išsakė ekologinių kaimų kūrimo aktyvistai. Štai vienas charakteringas, jų nuomonę apibendrinantis pasisakymas: *„Manau, kad šio klausimo problema yra pati jo formuluotė: žodis „kaimas“ Lietuvoje turi daug reikšmių. Kaip vadinti tuos ekologinius-alternatyvius ūkius, kuriuos kuria miestiečiai: „kaimu“ ar kaip nors kitaip? Joks miestietis nenorėtų gyventi tame tradiciniame „kaime“ kuriame geriama, nėra jokio kultūrinio gyvenimo, ir apskritai viešpatauja sunkaus darbo ir nykaus laisvalaikio kultūra. Šiam „kaimui“ tikrai trūksta įvairių paslaugų, bet nežinia, ar jame gyvenantys žmonės norėtų jomis naudotis. Antra vertus, daug miestiečių keliai į kaimiškas vietas ir ten kuria kai ką kitą: „kaimą“, kuriame nėra sunkaus darbo, kuriame vyksta aibė įdomių renginių, kuriame susigalvojama įdomių laisvalaikio praleidimo formų ir panašiai. Tokio tipo „kaimui“ netrūksta jokių paslaugų, jie viską susikuria patys. Šiaip ar taip, manau, kad Lietuvos kaimiškųjų vietovių ateitis yra būtent antrojo tipo „kaimas“. Todėl kviesčiau valstybines institucijas atpažinti modernius „kaimus“ ir juos paskatinti atskirai, nes reikia pripažinti, kad šiuo metu dauguma programų orientuota būtent į pirmojo tipo kaimus, kurie vis viena pasmerkti išnykti.“*

Taip pat buvo išsakyta nuomonių, kad nenorą gyventi kaime visų pirma lemia ne paslaugų trūkumas, o kiti dalykai:

- Dėl darbo vietų ir darbo įvairovės trūkumo, prastų darbo sąlygų, darbdavių ir darbuotojų neprognozuojamų santykių. Pabrėžiama, kad *„kaime turėtų rasti moralinį ir materialinį pasitenkinimą ne tik darbininkiškų profesijų atstovai, bet ir inteligentija.“*
- Dėl neigiamo kaimo įvaizdžio, formuojamo žiniasklaidos. *„Valstybė turi prisidėti prie gyvenimo kaime privalumų propagavimo, o ne kurti nuskriausto žemdirbio, kurį reikia nuolat remti, įvaizdį.“*
- Dėl socialinės atskirties, *„kuri pasireiškia visose (socialinėje, ekonominėje, finansinėje) plotmėse.“*

Labiausiai pasigendama šių paslaugų kaimo gyventojams:

- Pabrėžiamas paslaugų vaikams poreikis (darželis, mokykla, užsiėmimai po pamokų, mokymo kokybė).
- Toli sveikatos apsaugos paslaugų teikėjai. Ypač pabrėžiamas noras, kad bent kartkartėmis atvyktų nuolat reikalingi specialistai (šeimos gydytojas, odontologas, ginekologas), kilnojama vaistinė.
- Nėra galimybių išsinuomoti modernaus būsto. Tai daro kaimą nepatrauklų jauniems žmonėms, sunku prisikviesti aukštos kvalifikacijos specialistus.
- Viešojo transporto trūkumas (tai ypač pabrėžė jaunimas, matantis tame didžiulį savo galimybių laisvai judėti ir dalyvauti įvairiuose renginiuose apribojimą).
- Prasta fizinė infrastruktūra (keliai, vandentvarka). Diskutuojant apie paramą vandentvarkai, daug kas pasisakė prieš centralizuoto vandentiekio reikalingumą kaimo vietovėse.
- Mažai kultūros renginių.
- Trūksta socialinių paslaugų seniems žmonėms.
- Kaime gyventi nesaugu. *„Kiekvienoje seniūnijoje yra buvę plėšikavimo atvejų. Seniems žmonėms yra tekę palikti sodybą, baimė išvaro iš namų. Atvejai nėra labai dažni, bet ne vieną žmogų sulaiko nuo įsikūrimo kaime, nes naujakuriai ypač pažeidžiami. Taip stabdomas kaimo tuštėjimo kompensavimas. Būtina pagaliau pasiekti, kad seniūnijoms priskirti policijos inspektoriai reziduotų seniūnijose, kaip buvo prie visų santvarkų. Dabar jie sėdi rajonų centruose ir tvarką kaime prižiūri iš tolo. Inspektoriai turėtų periodiškai*

atsiskaityti gyventojams už savo veiklą, palaikyti su jais ryšį. Reikėtų remti vieno mygtuko telefonų įsigijimą seniems kaimo gyventojams.“

Atsakymai į klausimą „Kaip patobulinti teritorijų planavimo procesą, kad būtų suderinti valstybės, savivaldybių ir kaimo bendruomenių interesai?“

Pasisakiusieji dažniausiai pageidavo supaprastinti per daug sudėtingą ir ilgai trunkančią planavimo ir įvairių leidimų gavimo procedūrą. Ekologines idėjas propaguojantys žmonės pasisakė už tai, kad dalį Lietuvos teritorijos reikėtų saugoti nuo urbanizavimo teritorinio planavimo priemonėmis, siekiant išlaikyti tuos elementus, kuriuos regionas apsibrėžė kaip kaimiškus. Daug kas siūlė, kad savivaldybių bendrųjų planų rengimas turėtų prasidėti „iš apačios“, įvertinus kaimo gyvenviečių ekonominės ir socialinės plėtros poreikius. Šiam tikslui kuo skubiau turi būti pasitelkti gyvenviečių žemės konsolidacijos projektai.

Teritorijų planavimo procesą buvo pasiūlyta tobulinti šiais būdais:

- Suformuoti prie kaimų ir miestelių daugiau sklypų, skirtų naujų gyvenamųjų namų statybai.
- Skirti namų valdai didesnius sklypus.
- Suformuoti miesteliuose sklypus, skirtus verslo reikmėms.
- Tolygiau išdėstyti Lietuvos teritorijoje viešąsias ir komercines paslaugas.
- Pradėti planavimo procesą nuo gyvenvietės, o ne nuo savivaldybės, poreikių analizės.
- Sukurti tvarką, kas turi būti suderinama, kai plyname lauke bendruomenės iniciatyva kuriamas naujas ekologinis kaimas (gyvenvietė kaip kooperatyvas).
- Nereikėtų iš gyventojų reikalauti (nebent išskirtiniais atvejais) atlikti geodezinių matavimų. *„Žemėtvarkininkai tuo naudojasi ir be atodairos iškelia matavimų kainą, kuri bemaž pasiekia paties matuojamo sklypo kainą. Būtent dėl to viltys gauti ES paramą, sutvarkyti sodybą ar teisinius reikalus virsta niekais“.*
- Supaprastinti detaliųjų ir specialiųjų planų rengimą kaimo vietovėse (sutrumpinti terminus).
- Taikyti supaprastintą tvarką leidžiant statybas:
 - ✓ ekologiniuose kaimuose, jei gautas bendras leidimas tokio kaimo steigimui,
 - ✓ teritorijose, nutolusiose nuo didmiesčių 50 km (ne saugomose teritorijose),
 - ✓ statant vienaukščius namus.

Atsakymai į klausimą „Kokią galią, priimant sprendimus dėl paramos kaimui, reikėtų suteikti vietos veiklos grupėms ir kaimo bendruomenėms?“

Atsakant į šį klausimą, pateikta nemažai kritikos šiuo metu Lietuvoje diegiamam LEADER metodo modeliui. Buvo abejojama VVG reikalingumu apskritai („VVG veikla teoriškai primesta iš užsienio, nemanau, kad pasiteisino. Faktiškai tai „kyls“ tarp demokratiškai išrinktos rajonų savivaldos, jos seniūnijų ir kaimo, gyvenviečių bendruomenių.“), teigiant, kad „Lietuvos sąlygomis tai per didelę teritoriją apimanti organizacija, kad galėtų žinoti visas apačioje kylančias problemas“ ir „jeigu stipri kaimo bendruomenė, tai VVG nėra būtina“. Pasisakymai taip pat rodo, kad žmonės nebesupranta, kur prasideda ir baigiasi seniūnijos funkcijos, koks jos santykis su kaimo bendruomene kaip organizacija.

Kita pasisakiusiųjų grupė, daugiausia atstovaujanti VVG ir žemdirbių organizacijų lyderiams, laikėsi priešingos nuomonės, teigdami, kad „teikiant paramą šiuo metu Lietuvoje atsirado per daug tarpininkų, tik VVG ir bendruomenės turėtų spręsti, kiek ir kokios paramos reikia kaimui, nes jos geriausiai tai žino.“ Teigiama, kad „būtų tikslinga suteikti VVG ir vietos bendruomenėms daugiau galios sprendimams dėl paramos lėšų skyrimo ūkininkams ir kaimo verslams, vertinant, kiek remiamos ekonominės veiklos prisidės prie kaimiškosios vietovės

ekonominio ir socialinio vystymo (kiek bus įdarbinta vietos žmonių, sumokėta mokesčių į savivaldybės biudžetą, ar nepadidės tarša ir pan.).“

Suteikiant daugiau galių vietos žmonėms disponuoti paramos lėšomis, siūloma mokytis iš Latvijos pavyzdžio.

Ypač aktyviai šiuo klausimu pasisakė ekologinių kaimų propaguotojai. Jie siūlė, kad „reikėtų suteikti ekologinių kaimų bendruomenėms teisę ir galimybes užsitikrinti tam tikras vertybes ir jų puoselėjimą, suteikti konkrečių sprendimų galią srityse, kurios išreiškia pačią ekologijos prigimtį, pvz., užtikrinti, kad tam tikru spinduliu aplink nebūtų naudojamos cheminės trąšos; kad būtų galima įgyvendinti teršiančio transporto ribojimą gyvenvietės teritorijoje ir pan.“

2.3. Atsakymai į 3 skyriaus „Kaimo politikos nauda vartotojams“ klausimus

Aptariant šiame Žaliosios knygos skyriuje keliamus klausimus, dabartinė paramos sistema žemdirbiams buvo kritikuojama kaip perdėtai orientuota tenkinti individualius naudos gavėjų interesus. Pasisakiusieji teigė, kad „kiekvienas paramą gaunantis projektas visų pirma turėtų nurodyti, kokią naudą gaus kiti visuomenės nariai, o ne projekto vykdytojas.“ Buvo pageidaujama, kad paramos žemdirbiams priemonės visų pirma keltų tokių uždavinių, kaip „vietos vartotojų aprūpinimas sveikais maisto produktais.“

Atsakymai į klausimą „Kokie nauji paramos teikimo būdai galėtų ne tik paremti kaimą, bet ir paskatinti viso Lietuvos ūkio ir visuomenės raidą?“

Atsakinėdami į šį klausimą, pasisakiusieji labiausiai siejo paramą žemdirbiams ir kitiems kaimo gyventojams su Lietuvos gyventojų sveikatos gerinimu. Siekiant šio tikslo, buvo siūloma:

- Remti sveiko maisto gamintojus. „Valstybė sutaupyti daug lėšų, šiuo metu reikalingų sveikatos apsaugai.“
- Teikiant paramą žemės ūkiui, prioritetą suteikti smulkiesiems ūkininkams, ypač užsiimantiems ekologiškų produktų gamyba. „Mažame ūkyje pagaminti maisto produktai kelia didesnę pasitikėjimą vartotojui, tokiam ūkininkui labai svarbi reputacija jo produkcijos vartotojų požiūriu.“
- Skirti lėšų gyventojų švietimui apie sveikos mitybos, ekologiškai švarios aplinkos svarbą ir sveiką gyvenimo būdą ekologiniuose kaimuose.
- Teikti paramą ekologinių kaimų kūrimui ir infrastruktūrai gerinti (žaliųjų zonų užtikrinimui, bendrų pastatų, kaip mokykla ar bendruomenės pastatas, statybai ir pan.) bei palengvinti tokių kaimų gyventojų mokesstinę naštą. „Tai ilgainiui papildytų ekologiškų produktų rinką naujais produktais, kadangi tokiuose kaimuose gyvenantys ūkininkai perteklinę produkciją parduotų miestuose. Taip pat tai pagerintų Lietuvos kaimo įvaizdį, kadangi į tokius kaimus su džiaugsmu keltųsi gyventi šeimos iš miestų.“

Kita pasiūlymų grupė akcentavo tai, kad „šiuo metu parama iš kaimo rėmimo programos yra teikiama individualioms ūkininkų ir verslininkų iniciatyvoms ir stiprinami atskirų ūkio subjektų konkurenciniai gebėjimai. Greta šios pramos turėtų atsirasti parama bendrojo intereso (verslo infrastruktūros) projektams, kuriuos įgyvendintų ir bendrai finansuotų vietos valdžia ir vietos verslas, siekiant sustiprinti savivaldybės ekonomikos konkurencingumą.“

Atsakymai į klausimą „Kokios paramos reikia, kad vartotojas galėtų nusipirkti, o žemdirbiai be tarpininkų parduoti savo ūkyje pagamintus produktus vartotojams?“

Atsakinėdami į šį klausimą, žmonės labai palankiai vertino mobiliųjų turgelių atsiradimą, siūlė šią iniciatyvą tęsti ir plėtoti. Mažinant tarpinių grandžių tarp žemdirbio ir jo gaminamos produkcijos vartotojų skaičių, buvo siūloma:

- Paremti bendruomenių paviljonų, mobiliųjų turgelių įrengimą, aikštelių, kelių ir privažiavimų prie jų tvarkymą, kad miesto žmonėms būtų lengva tokius punktus pasiekti.
- Skatinti, remti dažnesnę ekologinių turgelių veiklą, tokius turgelius organizuoti ne tik didžiuosiuose miestuose, bet ir mažesniuose, ir dažniau, kad būtų bent vienas (didžiausiuose bent keli) nuolat vykstantis ekoturgelis. Miesteliuose tokie turgeliai turėtų būti rengiami bent kartą per savaitę. Siekiant padidinti ūkininkų suinteresuotumą prekiauti mažesniuose miesteliuose, siūloma juos paskatinti finansuojant ūkininkų atvykimo į mažesnius miestelius išlaidas.
- Supaprastinti ūkininkų turgelių steigimo tvarką, kad kiekviename miestelio centre ar netoliese ūkininkai galėtų prekiauti savo produkcija.
- Sudaryti lengvatines sąlygas įsigyti nedidelius prekybos paviljonus su tam pritaikyta įranga.
- Skirti paramą ūkininkų produktų ir idėjų nuolatinei reklamai ir propagavimui.
- Teikti paramą ūkininkams, kad turėtų lėšų ūkyje gamybos cechams ir parduotuvėlėms įsirengti.
- Propaguoti šeimos ūkių gamybinių susivienijimų steigimąsi.
- Neleisti miestų centruose steigti didžiųjų prekybos centrų.

Atsakymai į klausimą „Dėl kokių technologijų naudojimo ir produktų gamybos bei pardavinėjimo tvarkos turėtų būti tariamasi su visuomene?“

Daugiausia pasisakymų buvo skirti genetiškai modifikuotų produktų žalai aptarti. Nė vienas asmuo ar organizacija, išsakę nuomonę Žaliosios knygos diskusijose, nepritarė, kad Lietuvoje būtų leista plėtoti žemės ūkio gamybą, naudojant genetiškai modifikuotus produktus. Nemažai buvo diskutuojama apie vis aštrėjančią problemą, susijusią su spekuliacijomis dėl produkto ekologiškumo laipsnio, siūloma imtis priemonių šviesti apie tai visuomenę ir reglamentuoti tokių produktų žymėjimo tvarką, įstatymu uždraudžiant vartotojų klaidinimą savireklamos ženklais („natūralus“, „sveikas“ ir pan.).

Diskutavusiųjų nuomone, turėtų būti tariamasi su vartotojų ir „žaliųjų“ organizacijomis prieš priimant sprendimus dėl:

- ekologiškų produktų vertinimo kriterijų, *„kad vėliau nebūtų tiesiog žongliuojama sąvokomis“*;
- genetiškai modifikuotų produktų auginimo, naudojimo gyvulininkystėje ir pardavimo;
- naujų pramoninių kiaulių, paukščių ir kt. fermų steigimo ir veiklos, *„kurios savo gamyboje naudoja sintetinius, modifikuotus ir kitus aplinkai bei žmonėms kenksmingus produktus. Juk šitų produktų liekanos kartu su gyvulių išmatomis teršia ne tik gruntą, bet ir požeminius vandenį, orą. Kaimo gyventojai turi teisę į kiek galima švaresnę aplinką“*;
- sintetinių trąšų ir pesticidų naudojimo principų;
- maisto priedų naudojimo, jų kiekio.

2.4. Atsakymai į 4 skyriaus „Nepageidautini kaimo politikos efektai“ klausimus

Neigiamus iki šiol Lietuvoje vykdytos kaimo politikos bruožus, išsakytus diskusijose, apibendrintai apibūdina šis pasisakymas: *„Pažvelkime į žemės ūkį kaip į (maisto) produkto gamybos šaką. Versle (gamyboje) bendros tendencijos yra tokios: kuo didesnė įmonė, tuo labiau ji orientuota į masinio produkto gamybą, kuo įmonė mažesnė, tuo labiau ji orientuojasi į specifinius produktus. Tiek vienos, tiek kitos įmonės sėkmingai dirba. Lietuva yra maža šalis. Ir ar tikrai išmintinga eiti didžiųjų šalių kelių (tokių kaip Prancūzija, Vokietija)? Stambinti ūkius, juos chemizuoti, gaminti juose tokius pačius (tiek asortimento, tiek kokybės prasme) žemės ūkio produktus ir po to beviltiškai pralaimėti kovą dėl pardavimo rinkų. Žiūrint iš šalies, dabartinė situacija atrodo šitaip: iš pradžių skatiname (pinigais) ūkių stambinimą, skatiname (pinigais) ūkių*

modernizavimą ir po to, kai tie ūkiai pagamina produkciją, dotuojame eksportą (vėl leidžiame pinigų), kadangi Lietuvos viduje yra šios produkcijos didelis perteklius. Ar neprasilenkiame šioje vietoje su logika?

Tuo pat metu mes pasąmonėje norime išsaugoti kaimą (gerąja to žodžio prasme). Kaimą, kuris yra išsaugojęs stiprų lietuvių ryšį su gamta. Kaimą – saugojantį lietuvių tautos identitetą, perduodantį iš kartos į kartą gyvą kultūrinį (žodinį, architektūrinį ir t. t.) paveldą. Turime natūralų norą, kad kaime gyventų daugiau jaunų žmonių (tik tokiu atveju kaimas bus gyvybingas), ir tuo pačiu metu mes mažiname darbo vietų skaičių tiesioginėje žemės ūkio veikloje (stambiname, modernizuojame ūkius). Tokioje situacijoje sekantis logiškas žingsnis būtų pramonės, su naujomis darbo vietomis, atėjimas į kaimą. Tačiau ar tai prisidės prie norimo kaimo sukūrimo? Greičiausiai kad ne, kaimai virs mažais miestais, ir tiek. Taigi dabartinė politika veda arba į visišką kaimų sunykimą, arba, atėjus pramonei, virtimą miesteliais.“

Kaip atskiros probleminės sritys, kurias akcentavo daugelis pasisakiusiųjų, rekomenduodami skubiai tobulinti paramos kaimui sistemą, buvo minimos:

Nepakankamai remiamas smulkus ūkininkas:

- „Kaimo ir žemės ūkio politikos priemonių taikymas Lietuvoje sukėlė smulkių ūkių, kaip vieno iš pragyvenimo šaltinių likvidaciją.“
- „Modelis „smulkus ir vidutinis verslas“ patyrė visišką nesėkmę.“
- „Turtingesni gyventojai pasinaudojo parama, nes prisidėjimas prie projekto yra didelis, o tie, kurie neturėjo informacijos ir papildomų pajamų šaltinio, ir toliau skurdo. Tai dar labiau padidino atotrūkį.“

Paramos sistema didina turčinę diferenciaciją kaime:

- „Visą naudą pasiima/pasiims kelios šeimos (ne daugiau tūkstančio).“
- „Daugumai kaimo gyventojų ūkinė parama yra visiškai nepasiekiamą dėl jos gavimo sąlygų sudėtingumo. Sudėtingumas tapo konkurencijos priemone – kas jį įveikia, tas ir paramą paima. Daugumai belieka šalpa (bedarbio, už vaikus, neįgalumo, tiesioginės išmokos, ankstyvas pasitraukimas iš žemės ūkio gamybos). Rezultatas – susidarė kaime platus žmonių sluoksnis, kuris neįsivaizduoja kitokių pajamų, kaip šalpa.“

Dėl kai kurių paramos priemonių didėja žala gamtai:

- „Trūksta kontrolės. Ypatinga žala padaryta skiriant išmokas už „dirvonuojančius“ laukus. Norėdami išlaikyti žemę be augmenijos, daugelis ūkininkų pasirinko lengviausią kelią – laukus išpurškia roundapu. Prancūzijos ir kitų šalių mokslininkų tyrimai atskleidė, jog roundapas yra ypatingai nuodingas. Roundapas sukelia aktyvų ląstelių dalijimąsi, kurio pasekmė – vėžiniai susirgimai. Monsanto kūrinio roundapo toksiškumas buvo slepiamas siekiant vystyti GMO.“
- „Kad laukai būtų apsodinti ąžuoliukais, už kuriuos skiriamos išmokos, iškertami savaiminiai miškai.“
- „Laidose ūkininkai pasakoja, kaip trąšų kompanijos seminaruose instruktuoja ūkininkus pilti chemikalus ir siekti kuo didesnio pelno, nepaisant valgytojų sveikatos. Pasigendu net ne ŽŪM oficialios pozicijos, o konkrečių veiksmų, kontrolės ir viešų, internete prieinamų, ataskaitų. Dabar ŽŪM per daug nutolusi nuo konkrečių darbų.“
- „Žolės pjovimas naikina bioįvairovę, mažina natūralų genofondą. Dirva suslegiama sunkiasvore technika: grumsteliai, iš kurių sudarytas dirvožemis, virsta dulkėmis, sugriaunamos „komunikacijos“, sutrikdomas dirvos aprūpinimas vandeniu ir oru, tad mikroorganizmams, kuriantiems humusą, tokios gyvenimo sąlygos tampa nepalankios – vystosi erozija. Traktorių vikšrais traiskomi paukščių lizdai ir mažų gyvūnėlių jaunikliai.“

Gaminami žemės ūkio produktai, kurių patys gamintojai nevalgo:

- „Stambesni ūkininkai savo šeimos reikmėms daržoves augina atskirame sklypelyje.“
- „Parama stambiems ūkiams, ypač perkant techniką, įrengimus, ir toliau skatina pramoninį požiūrį žemės ūkį. Naudojami chemikalai ir neapgalvotas žemės plotų eksploatavimas ne tik nualina dirvožemio derlingumą, ilgam sunaikina natūralią ekosistemą, bet ir nesukuria tikrai vertingų maisto produktų. Taigi parama teikiama už mūsų gyvenamosios aplinkos skurdinimą ir teršimą. Net ir ekologinių ūkių dydžiai turėtų būti ribojami tam, kad užtikrintų kokybišką produkciją ir nealintų aplinkos.“
- „Per daug buvo daroma nuolaidų ekologiniams ūkiams. Dalis ūkininkų ekologinius ūkius kūrė dėl didelių tiesioginių išmokų, o į ekologinio ūkio technologinius ir kokybinius reikalavimus buvo kreipiama per mažai dėmesio. Ekologinis ūkis turėtų būti visas ekologinis. Dabar Lietuvoje daugumoje vyrauja mišrūs ūkiai. Dalis ūkio ekologinis, o kita dalis – chemizuotas ūkis. Tokiame ūkyje geros ekologiškos produkcijos tikėtis negalima.“

Parama neskatina pasirinkti geriausios ūkinės specializacijos, dirbti mėgstamą darbą:

- „Trūksta paramos pagal kiekvienos savivaldybės poreikius. Jei savivaldybėms būtų leista pačioms nuspręsti, kur panaudoti paramos lėšas, didžiulės sumos nebūtų iššvaistytos visai nebūtinėms dalykams. Bet, kad jau duoda, tai negi atsisakysi.“
- „Žmonės galvoja apie finansinę naudą, o ne apie gamtos tausojimą. Kad gautų kuo daugiau pinigų, užsiima ne ta veikla, kuria norėtų ir geriausiai galėtų užsiimti. Iš to kyla nepasitenkinimas gyvenimu kaime. Remti reikėtų sąmoningus idėjinius ūkininkus, kurių veikla nukreipta į tautiečių ir savo žemės – šalies – gerovę (gamtos tausojimas, vertingų maisto produktų auginimas). Remti žmones, užsiimančius mėgstama kūrybine veikla (įvairūs amatai). Paramą pasiūlyti žmonėms, kurie jau tuo užsiima, o ne ruošti specialistus – paramos gavėjus ateityje. Remti gamtos natūralius savaiminius procesus skiriant paramą už nesikišimą ir nereguliavimą. Remti švietėjišką veiklą.“
- „Individuali parama ūkininkams yra padariusi didžiulę žalą, kurios skaičiais išmatuoti negalima ir neaišku ar ji apskritai ištaisoma. Daugybė žmonių užsiėmė viena, o ne kita veikla, ne dėl savo pomėgių ar įsitikinimų, o tik dėl finansinės naudos, gaunamos iš paramos.“
- „Atsiranda ūkininkų, kurie gyvena iš paramos, o ne iš žemės ūkio veiklos.“

Parama neskatina naudoti Lietuvoje turimo turto:

- „Nenaudojami, apleisti buvusių kolūkių, tarybinių bei valstybinių ūkių pastatai, bešeimininkis turtas, kuris atsirado, dėl nepakankamai tobulų teisės norminių aktų ir nepatenkinamo šių klausimų administravimo.“
- „Ne visai apgalvota žemės grąžinimo tvarka žemės savininkams (žemė pripažinta kilnojamu turtu, visiškai neatsižvelgiant į jokiais ekonomines, socialines pasekmes suskaidytos žemėnaudos į daugybę sklypų, neretai toli nutolusių nuo jų 2–3 ha). Nemaža dalis (o galbūt ir didžioji dalis) tokių savininkų žemės jau nenaudoja, o teisėti pretendentai į šią žemę patyrė didžiulę moralinę ir materialinę žalą. Apleisti žemės plotai – tai taip pat viena iš neigiamų žemės grąžinimo savininkams pasekmių.“
- Siūloma:
 - a) ryžtingiau, operatyviau pradėti žemės sklypų konsolidavimo procesą ir užtikrinti jo tęstinumą,
 - b) patobulinti teisės norminius aktus, sudarančius galimybes spręsti apleistų pastatų klausimus. Nereti atvejai, kai ūkininkai pageidauja įsigyti tokius pastatus, tačiau dėl šiuo metu galiojančių teisės aktų, reglamentuojančių turto pripažinimą bešeimininkiu, išlieka labai problemiška.

2.5. Atsakymai į 5 skyriaus „Kartų kaitos problemos“ klausimus

Aptardami opiausias nūdienos Lietuvos kaimo problemas, susijusias su jaunimo nenoru gyventi kaime ir ūkininkauti, pasisakiusieji labiausiai akcentavo tai, kad nepakanka remti žemdirbius. Gyvenimas kaime gali tapti patrauklus tik tuo atveju, jei bus taikomas kompleksinis požiūris į svarbiausius gyventojų poreikius ir ugdomi ūkininkai bei kaimo bendruomenė, jaučiantys atsakomybę už savo gyvenamąją erdvę prieš ateities kartas.

Atsakymai į klausimą „Kiek Lietuvai svarbu, kad žemės ūkis remtųsi šeimos ūkiais?“

Didžioji dalis diskutavusių pasisako už tai, kad turėtų būti siekiama šeimos ūkius padaryti vienu svarbiausių Lietuvos žemės ūkio ir kaimo elementų. Apibendrinus nuomones, galima teigti, kad šiuolaikiniame Lietuvos kaime svarbus ne tik ūkio nuosavybės klausimas, bet ir tai, kiek savo laiko šeimos nariai skiria darbui ūkyje. Pasisakiusieji pabrėžė, kad, pagrindinis motyvas palaikyti šeimos ūkius – tausojančio požiūrio į gamtą užtikrinimas, o to negarantuoja nei iš didmiesčio retkarčiais atvykstantis savininkas, nei žemės nuoma pagrįstas ūkininkavimas, nei atsainus daugumos samdinių požiūris į svetimą turtą. Siekiant įgyvendinti gamtosauginius uždavinius, seka loginė išvada, kad turi būti naudojama kuo mažiau svetimos žemės ir samdomo darbo, o tuomet šeimos ūkiai negalės būti labai stambūs. Kad smulkieji ūkiai nebūtų išstumti stambiųjų, laiminčių konkurencinę kovą dėl masto ekonomijos, siūloma labiau skatinti vidutinių ir smulkių šeimos ūkių susivienijimų, kooperatyvų, klasterių ir kitų bendradarbiavimo formų kūrimąsi.

Diskusijų metu pareikštos nuomonės:

dėl šeimos ūkio vaidmens Lietuvoje:

- „Šeimos ūkis yra pats pažangiausias ir efektyviausias ūkininkavimo būdas: žemdirbio ūkis nėra pramonės įmonė, ne gamykla su konvejerinė produkcija. Žemdirbio ūkis – tai, visų pirma, gyvas daiktas, o jo šeimininkas turi tą daiktą ne tikrai pažinti, bet ir jausti širdimi.“
- „Šeimos ūkis yra svarbiausias sėkmingo ūkininkavimo dabar ir ateityje pagrindas. Nieko nėra svarbiau kaip tęstinumas, nes žinojimas, kad nuosavybė pereis iš kartos į kartą, skatina motyvaciją tvirtai įleisti šaknis ir gerinti verslo aplinką jaunajai kartai, kuri, žinodama ūkininkavimo kryptis, siektų tinkamo išsilavinimo ir grįžtų tęsti tradiciją.“
- „Šeimos ūkiai svarbūs ne tik tuo, kad aprūpintų ir apsirūpintų kokybiškais maisto produktais, bet ir jaunosios kartos ugdymui. Gamtoje užaugę žmonės jaučia didesnę meilę ir atsakomybę gamtai. Manau, tai yra labai svarbu dabartinėje situacijoje. Be to, gyvenimas kaime ženkliai sumažina nesaugumo jausmą dėl aplinkos pokyčių (pvz., ekonominės krizės), nes žmogus gali pats savimi pasirūpinti.“

dėl šeimos ūkio dydžio Lietuvoje:

- „Šeimos ūkiu reikėtų vadinti tokį ūkį, kuriame dirba šeimos nariai ir jai artimi asmenys, kai kuriuos darbus, bet ne daugiau kaip trečdalį (kitų pasisakiusiųjų siūlymu – pusę), gali atlikti ir samdomi darbuotojai.“
- „Pats perspektyviausias yra toks ūkis, kad ūkininkas galėtų kiekvieną dieną jį apeiti arba bent jau apvažiuoti.“
- „Idealus ūkio vizija yra 200 ha ploto ūkis, 100 melžiamų karvių ir pati moderniausia technika, kokia tik gali būti, kad tame ūkyje galėtų dirbti vien tik tos šeimos nariai (pvz., ūkininkas su poros sūnų pagalba). Ar tokie holdingai, kurie valdo šiuo metu po 20–30 tūkst. ha, yra mūsų ateitis? Ar įmanoma iš Vilniaus dangoraižių vadovauti žemės ūkiui, jeigu jis išsibarstęs po visą Lietuvą? Ar įmanoma rasti bendrą kalbą su kaimo bendruomenėmis, kad vieni kitus suprastų?“

- „Šeimos ūkiai gali ir turi stambėti gamybinių susivienijimų dėka.“
- „Reikia įstatymais apriboti monopolinių darinių, susijusių su žemės ūkiu, „apetitus“ (kartu reiktų patikslinti sąvoką, kas yra „monopolistas“, – šiuo metu galiojančios nepakanka, siekiant apsaugoti šeimos ūkius, šeimos verslą). Manau, kad kitu atveju (o ne ribojant laisves monopolistams) yra pažeidžiamos žmonių teisės. Manau, ligi šiol buvo labiau stengiamasi nepažeisti tų laisvių monopolistams.“
- Kai kas siūlė nustatyti mažiausią remiamo ūkio dydį, pvz., 4 EDV. Tačiau kiti pasisakiusieji išsakė priešingą nuomonę ir teigė, kad toks apribojimas neskaitins tam tikros specializacijos ūkių kūrimosi, ir taip nebus išnaudotos visos verslo nišos.

Atsakymai į klausimą „Kokios priemonės paskatintų jaunas šeimas kurtis kaime?“

Nors šiuo klausimu diskutavusieji nuomonę reiškė labai aktyviai, pasiūlymų įvairovė nėra didelė. Sutartinai buvo teigiama, kad kaimas gali būti patraukli gyvenamoji vieta daugumai jaunų šeimų tik tuo atveju, jei bus patenkinti svarbiausi jų poreikiai, susiję su vaikų užimtumu ir kitomis paslaugomis, galimybe turėti mėgstamą darbą ir būstą su šiuolaikiškais patogumais. Pagrindinių poreikių sąrašą geriausiai apibūdina šis pasisakymas interneto forume: „*Ko reikia jaunai šeimai: a) pajamų. Šeima turi turėti darbą. Ne vienoje šeimoje kuris nors iš šeimos narių turės ne žemės ūkio profesiją. Vadinasi, b) kaime turi būti alternatyvių darbo vietų. Aišku, galima kaime gyvenančius vežioti dirbti į miestus geltonais autobusiukais. c) vaikų priežiūros ir mokymo įstaigų. Ne tik todėl, kad nebus laiko bendrauti su jais, bet tam, kad vaikai įgautų socialinio bendravimo įgūdžių. d) netoli esančios medicinos įstaigos ir vaistinės. Vaikas neretai sukarščiuoja, sukosėja, suskausta pilvuką. Žinoma, galima pasikliauti žolelėmis, kaimo žiniuonėmis, užkalbėjimais ir pan., jeigu nesijauti gyvenęs 21 amžiuje. e) Socialinio bendravimo vietos. NUOLATINĖS. Kaip anksčiau buvo kultūros namai.“*

Be to, jaunimo organizacijos teigė, kad „*Paramos priemonės neturi apsiriboti siekiu, kad jaunas žmogus, išvažiuavęs iš kaimo, norėtų į jį grįžti. Turi būti rastos tokios priemonės, kad **ir tas, kuris gyvena mieste, norėtų apsigyventi kaime**, matytų save kaip bendruomenės narį ir kaip veiklų pilietį.*“

Diskutavusiųjų nuomone, jaunas šeimas kurtis kaime taip pat paskatintų šios priemonės:

- Jaunoms šeimoms kiltų noras apsigyventi kaime, jei žiniasklaidos priemonės nuolat pateiktų tokio gyvenimo privalumų bei realių pavyzdžių. „*Net sėkmingai žemės ūkio versle dirbantys žmonės, kalbėdami apie savo vaikus, gėdijasi to, jog pastarieji mokosi Žemės ūkio universitete. Kaltas miestuose formuojamas požiūris, jog darbas kaime yra kažkas nemadingo, netgi gėdingo. Todėl reikia stengtis formuoti visuomenės nuomonę, kad Lietuvos kaime gyventi yra gerai, kad žemės ūkio mokslas yra svarbus, o žmonės, dirbantys žemę, labai prisideda prie gerovės Lietuvoje kūrimo. Tada žmonės norės grįžti į kaimą. Reikia reklaminės kampanijos, kad žmonės norėtų gyventi kaime.*“
- Turi atsirasti parama įsikūrimui kaime. „*Reikia daugiau paramos priemonių įsikūrimui kaime, daugiau lengvatinių paskolų kaimo gyventojams, ypač trūksta pagalbos jaunoms šeimoms sprendžiant gyvenamųjų patalpų, būsto klausimą.*“ „*Reikėtų, kad valstybė jaunoms šeimoms, gyvenančioms ar grįžtančioms gyventi į kaimą, suteiktų lengvatinę sąlygą susitvarkyti gyvenamąsias patalpas: jas restauruoti, asbestinius stogus pakeičiant šiuolaikiškais dangomis, įsirengti patogumus: vandentiekį, nuotekų sistemą, vonią, ryšio priemones ir pan.*“
- Jaunas šeimas kurtis kaime paskatintų paslaugų plėtra ir jų kokybės gerinimas. „*Jaunoms šeimoms svarbu užtikrinti, kad jų vaikai turės galimybes gauti reikiamą išsilavinimą, galės ugdyti kitus savo gabumus (pvz., muzikinius, meninius, sportinius). Turėtų būti sudarytos galimybės lankyti meno, sporto mokyklas, esančias miestuose, kuriant jų filialus kaimo vietovėse arba nemokamai vežiojant vaikus į užsiėmimus mieste.*“

- Ekologinių kaimų steigimas „būtų lyg nauja kaimo plėtros kryptis, kuri pritrauktų intelektualius, sąmoningus piliečius į kaimo vietas.“
- Kaimo vaikams turėtų būti suteikiama pirmenybė stojant į Lietuvos žemės ūkio universitetą ir veterinarijos specialybę.
- Žemės ūkio profesinėms mokykloms reikia skirti tam tikrą pinigų krepšelį, atsižvelgiant į tai, kiek darbdavių ar verslo atstovų jos pritraukia, ypač potencialių praktikos vietų atžvilgiu.
- Galėtų būti teikiama negražinama parama/subsidija naujo ūkio įsikūrimui ne tik jauniems ūkininkams (pvz., 1 technikos priemonės įsigijimas arba pagalba gauti paramą, t. y. apmokama už dokumentacijos parengimą, ir įgyvendinti projektą skiriamas avansas).

Atsakymai į klausimą „Kaip užtikrinti sklandų šeimos ūkių perimamumo procesą, sprendžiant paveldėjimo ir bendrosios nuosavybės problemas bei nustatant ūkininkavimui reikalingų žinių minimumą?“

Pasiūlymų šiuo klausimu buvo gauta nedaug. Daugelis ūkininkų dar nelabai įžiūri problemų paveldėjimo procese, tačiau atsakymai į šį klausimą rodo, kad ryšys tarp kartų gana iliuzinis. Daug Lietuvos ūkininkų vis dar tiki, kad vaikai savo ateitį rinksis pagal tėvų valią (daug diskutavusiųjų pritarė nuomonei, kad „Jaunimo problemas reikėtų spręsti ne svarstant apie priešastis, o verčiant jaunimą dirbti. Reikėtų vadovautis posakiu, kad darbas išlaisvina žmogų.“), o jaunimas daugiausia laikosi „tylos strategijos“ ir tikisi, kad „geriau nediskutuoti su tėvais šiuo klausimu, bet patyliukais įsitvirtinti mieste.“

Ši situacija signalizuoja, kad šeimos ūkio paveldėjimo mechanizmo reglamentavimas turėtų būti parengtas atlikus išsamią kitų šalių ūkio paveldėjimo praktikos studiją ir pasiūlius visuomenei aptarti keletą labiausiai Lietuvos kultūrinės tradicijas ir dabartinius jaunimo bei pensininkų poreikius atitinkančių alternatyvų. Priešingu atveju galime gana greitai sulaukti situacijos, kai dalies ūkių, gavusių didžiulės paramos lėšas, pasenus jų savininkams, nebus nei kam paveldėti, nei pirkti.

Idėjos, išsakytos diskutuojant šiuo klausimu:

- Galėtume pasinaudoti užsienyje taikomomis pasitraukimo iš ūkininkavimo formulėmis ir taikyti, pvz., tokią sistemą, kad „kuomet ūkininkas, sulaukęs vyresnio amžiaus, nebenori ūkininkauti, jo žemę už gerą kainą nuperka valstybė. Tačiau jei to ūkininko vaikas toliau nori ūkininkauti, jam lengvatinėmis sąlygomis skiriamas kreditas, kad jis galėtų ūkininkauti tame pačiame ūkyje, per 10–15 metų išperkamosios nuomos kaina išsipirkdamas tą žemę iš valstybės, o su tėvu jau yra atsiskaityta. Jis gali pasiturinčiai praleisti savo senatvę.“
- „Ūkininkauti turi ateiti tam pasiruošę žmonės (ūkininkavimo žinių minimumo nepakanka).“
- „Smulkus ūkis neturėtų būti skaldomas.“
- „Turėtų būti skirta daugiau laiko ūkio perėmimui, nes tas laikas, kuris skiriamas dabar, yra labai trumpas visiems reikalingiems dokumentams paruošti, dažniausiai yra sunkiai suspėjama, ir už tai ūkininkai turi mokėti papildomai. Labai didelės nekilnojamo turto registrų centro tvarkomų dokumentų kainos.“

Atsakymai į klausimą „Kaip būtų galima paskatinti naujų darbo vietų kūrimą kaime?“

Diskusijos parodė, kad paramą darbo vietų kaime kūrimui pasisakiusieji labiau įsivaizduoja kaip sąlygų verslui gerinimą, o ne konkrečių naujų įmonių ar jų padalinių steigimą.

Pasisakiusieji taip pat pabrėžė, kad, norint į kaimą pritraukti daugiau jaunimo ir išsilavinusių žmonių, atskira paramos kryptis turėtų būti skirta priemonėms, sudarančioms Lietuvos kaime tokias sąlygas, kad „moralinę ir materialinę pasitenkinimą savo darbu galėtų gauti ne tik darbininkiškų profesijų atstovai, bet ir inteligentija.“

Buvo pasiūlytos tokios priemonės, skatinančios darbo vietų kūrimą kaime:

- Supaprastinti mokesčių sistemą smulkioms įmonėms.
- Įmonės ir bendrovės, įkurtas kaimo vietovėse, apmokestinti lengvatiniu tarifu. Pvz., *„kur yra didelė bedarbystė, atleisti nuo pelno mokesčio. Žinoma, su tam tikromis sąlygomis: įmonė turi realiai vykdyti veiklą kaimo vietovėje (pvz., patalpos, kuriose dirba žmonės, turi būti kaimo vietovėje), įmonė turi užsiimti tokia veikla, kuri neteršia gamtos. Įmonėms gali būti kompensuojama dalis naujų, ekologinių įrengimų įsigijimo išlaidų.“*
- Mažinti darbdavių mokesčius, susijusius su sezoniniams darbams ir pagal trumpalaikes terminuotas sutartis priimamų darbuotojų įdarbinimu.
- Krašto kelių priežiūrai panaudoti ūkininkų turimą techniką.
- Teikti paramą darbo vietų išlaikymui. *„Svarbu ne tik sukurti darbo vietą, bet ir ją išlaikyti.“*
- Supaprastinti verslo pradžia reikalingas procedūras. *„Įmonės registracija turi tapti tokia pat paprastu veiksmu, kaip pinigų gavimas bankomate.“*
- Daug verslo idėjų žlunga dėl to, kad kaimuose ir miesteliuose nėra žemės sklypų, kuriuose galėtų įsikurti verslo įmonės. Miesteliuose turėtų būti suformuotos teritorijos, skirtos paslaugas vietas gyventojams teikiančiam verslui. Be to, iš esmės turi būti peržiūrėta Lietuvoje taikoma žemės paskirties koncepcija, nuolat sudaranti kliūtis verslo plėtrai dėl sunkumų keičiant žemės ūkio naudmenų statusą. *„Turėtų būti nustota melstis sąvokai „žemės ūkio naudmenos“. Nesuprantama, kodėl reikia nueiti „kryžiaus kelius“, kol pakeiti žemės paskirtį, jei žemdirbiai dažnai neranda, kur parduoti pagamintą produkciją, o Lietuva nusėta apleistomis žemėmis, kurios galėtų būti panaudotos kitam naudingam tikslui. Vienintelis logiškas paaiškinimas – tokia tvarka naudinga dalinantiems leidimus pakeisti žemės paskirtį.“*
- Skatinti mieste įsikūrusias įmones sukurti nuotoline darbo vietas kaimų gyventojams.
- Skatinti vasarnamių įrengimą kaimo vietovėse. *„Vasarotojai sukuria daug galimybių vietiniams žmonėms užsidirbti teikiant statybos, namų priežiūros, žolės pjovimo ir kitas paslaugas, pagyvėja pirkimas vietinėse parduotuvėse.“*
- Remti miesto įmones, steigiančias savo filialus kaime.
- Palaikyti profesines mokyklas, veikiančias kaimo vietovėse.
- Palaikyti ir plėtoti mokslo tyrimo įstaigų veiklą kaimo vietovėse.
- Daugiau paramos skirti tautinio paveldo produktų gamintojams, *„taip gal atsirastų kaime daugiau norinčių gaminti tautinio paveldo produktus, ypač maisto produktus.“*
- *„Naujų darbo vietų kūrimą kaime būtų galima skatinti per kaimo bendruomenėms skirtas investicijas.“*

Atsakymai į klausimą „Kodėl Lietuvoje nesisteigia kitose šalyse populiarios pensininkų bendruomenių gyvenvietės?“

Aptardami šį klausimą, dauguma pasisakiusiųjų teigė, kad „didžioji dauguma Lietuvos žmonių apie tokias bendruomenes net nėra girdėję, taigi **trūksta informacijos ir švietimo šia tema**. Tokios bendruomenės turėtų būti skatinamos, reklamuojamos ir populiarinamos, pateikiamos patraukliai.“ Kai kurie pasisakymai, teigiantys kad *„turėtų steigtis mišrios gyvenvietės, o ne pensininkų, juk seni žmonės, gyvendami tarp jaunimo, taip pat jaučiasi jaunesni ir naudingesni“*, rodo, kad daug kam nelabai aiški net pati idėja, padedanti vienišiams vyresnio amžiaus žmonėms ne tik susirasti bendraamžių draugiją, bet ir sutaupyti asmeninių bei valstybės lėšų, operatyviai gaunant kvalifikuotas sveikatos priežiūros ir socialines paslaugas. Pensininkų bendruomenių gyvenvietės modelio nesupratimu taip pat galima paaiškinti nemažą atsakymų dalį, teigiančią, kad Lietuvoje kurtis tokioms gyvenvietėms trukdo mažos pensijos. Toks teiginys teisingas tik tuo atveju, kai gyventi į bendruomenės sodybą norintis persikelti žmogus neturi jokio būsto, o tai Lietuvoje gana retas atvejis. Daugumai Lietuvos pensininkų

tektų išmainyti turėtų būstą į mažesnį, ir taip atsirastų papildomų lėšų sumokėti už norimas paslaugas, ypač persikeliant iš miesto.

Kaip pagrindines kliūtis, stabdančias pensininkų bendruomenių sodybų kūrimą kaimo gyvenvietėse, pasisakiusieji įvardijo šiuos tris dalykus:

1. Nėra iniciatorių, pasiryžusių atlikti organizacinius darbus.
2. Pradinėje stadijoje, kol procesas išsibėgės, reikalinga valstybės parama. Reikėtų teikti paramą bent jau pensininkų bendruomenių sodybos steigimo organizacinėms išlaidoms padengti. Dalis pasisakiusiųjų teigė, kad taip pat būtų teisinga kompensuoti dalį pensininkų bendruomenių gyventojų išlaidų tokią gyvenvietę aptarnaujančių sveikatos apsaugos bei socialinių darbuotojų darbo užmokesčiui, nes tai alternatyva dabartiniams senelių namams, suteikianti daug aukštesnę gyvenimo kokybę. Buvo gauta pasiūlymų remti bendrą patalpų įrengimą.
3. Nėra įstatyminės bazės, apsaugančios organizatorius nuo įvairių netikėtų nemalonumų, susikirtus bendruomenės gyventojų interesams.

2.6. Atsakymai į 6 skyriaus „Gyvenimas vertybes puoselėjančiame kaime“ klausimus

Kaip pagrindinį dabartinės situacijos trūkumą pasisakiusieji nurodė tai, kad Lietuvos kultūros politika per daug orientuota į praeities išsaugojimą ir materialius paveldo objektus, norima visas problemas išspręsti tik draudimais, o realių veiksmų, kurie padėtų kaimo vietovių paveldo objektus panaudoti kultūrinių vertybių perdavimui jaunajai kartai, vykdomų valstybinių institucijų iniciatyva, beveik nėra. (*„Užkonservuotų kultūros vertybių apžiūrinėjimas jaunimui nepalieka jokie išpūdžio, tokios ekskursijos jiems nuobodžios ir nepaskatins mėginamų išsaugoti tradicijų ateityje laikytis patiems. Tikrai veiksmingi tik tokie projektai, kurie pristato kaimo kultūros vertybes kaip veikiančias, gyvas ir leidžia žmonėms asmeniškai įsitraukti į veiklą, pvz., Arklio muziejus, kur galima pasivažinėti ar pajodinėti arkliais, dalyvauti duonos kepimo procese.“*) Išreiškusieji nuomonę diskusijoje siūlė, kur tik įmanoma, paveldo objektus ne konservuoti, bet stengtis pritaikyti įvairiai socialinei ir kultūrinei veiklai, kurti juose poilsio bei turizmo zonas, organizuoti edukacines programas.

Analogiška kritika ir pasiūlymai buvo išsakomi dėl kraštovaizdžio formavimo priemonių. *„Lietuvoje kraštovaizdžio politika daugiausiai orientuojasi į esamų kraštovaizdžio elementų fiksavimą ir draudimus, siekiant išsaugoti nepakitusių kraštovaizdžio būklę. Tačiau politika – tai ne vien tik draudimai. Šiandienis kaimo kraštovaizdis yra nulemtas žmonių veiklos ir tam, kad jis būtų išsaugotas, būtina, kad žmonės gyventų kaimo teritorijose. Kraštovaizdžio politika turėtų ne tik saugoti esamą būklę, bet ir numatyti, kaip kraštovaizdį reikia tobulinti, atsižvelgiant į šiuo metu kaime vykdomas (norimos vykdyti) ūkinės veiklos reikmes.“*

Atsakymai į klausimą „Kokių kaimo istorinių, kultūrinių ir gamtos vertybių puoselėjimas Lietuvoje remiamas nepakankamai?“

Diskusijos dalyvių nuomone, kaimo istorinių, kultūrinių ir gamtos vertybių puoselėjimas yra remiamas nepakankamai. *„Situacija tragiška. Valdžios požiūris išryškėjo ruošiantis paminėti Lietuvos tūkstantmetį. Didžiulės lėšos mestos keliems butaforiniams objektams (Valdovų rūmai, Liškiavos ansamblis, keli dvarai), o etnografiniai kaimai, mažoji medinė architektūra baigia sulįsti į žemę ar supūti, nekalbant apie esamų 1500 piliakalnių būklę ir prieinamumą lankytojams.“* Pasisakiusiųjų nuomone, nepasirūpinama net valstybės saugomais objektais, kai kurie objektai išliko ir buvo prikelti naujam gyvenimui tik privačios iniciatyvos dėka. *„Šios srities specialistų teigimu, nepakankamai remiamas beveik visų vertybių puoselėjimas. Netgi galima teigti, kad nėra šiuo klausimu valstybinės politikos, nors institucija, kuri turėtų formuoti Paveldosaugos politiką valstybėje, yra Lietuvos Respublikos Kultūros paveldo komisija, veikianti prie Lietuvos Respublikos*

Seimo. Konkrečius apsaugos, tvarkymo klausimus turi spręsti Kultūros paveldo departamentas su savivaldybėmis.“

Ypač daug pasisakiusiųjų kalbėjo apie naują reiškinį – ekologinius kaimus ir ragino sukurti tvarką, padedančią jų gyventojams užtikrinti teritorijos ekologinę būklę. Siūloma remti ekologinių kaimų idėjos propagavimą ir jų steigimo bandomuosius projektus. *„Tam tereikia sudaryti tinkamas sąlygas žemės įsigijimui, remti ekokaimus, kompensuojat sodinukų įsigijimą, vandens telkinio ar šulinio iškasimą, žemės dokumentų tvarkymo išlaidas, dalies ekologinių medžiagų namo statybai išlaidas.“* *„Būtų galima ten besikuriančius žmonės paskatinti statyti tradicinės architektūros iš tradicinių medžiagų namus ir ūkyje reikalingus statinius. Kuriantis tokioms gyvenvietėms, atsirastų Lietuvai įprastas sodžių kraštovaizdis.“*

Diskusijose taip pat buvo raginama daugiau paramos lėšų skirti šiems dalykams:

- miestelių istorinio-kultūrinio centro tvarkymui,
- kaimuose esantiems muziejams,
- senųjų kapinaičių priežiūrai,
- poilsio zonų kūrimui ir priežiūrai,
- senųjų kaimo sodybų tvarkymui,
- tautinio paveldo produktų gamintojams,
- ekologiniams ir gamtos apsaugos judėjimams.

Naujos paramos sritys galėtų būti įvedamos palaipsniui, buvo siūloma kasmet skelbti kurios nors rūšies vertybių išsaugojimo kampaniją, pvz., *„paskelbiama, kad šiais metais valstybės prioritetas yra vėjo malūnų išsaugojimas. Tam numatomos valstybės lėšos, o Kultūros paveldo departamentas organizuoja šių objektų konservavimą. Jei šie objektai paskelbti valstybės saugomais, tai turėtų būti valstybės pasirūpinta jų apsauga. Užkonservuotų objektų tolimesnis pritaikymas visuomenės reikmėms, savivaldybių, konkrečių naudotojų reikalas.“*

Lėšų trūkumo problemą buvo siūloma spręsti, sukuriant Lietuvos gyventojams priimtinius viešojo ir privataus sektoriaus partnerystės mechanizmus, kurie padėtų paveldo objektų išsaugojimui ar kraštovaizdžio tvarkymui pritraukti daugiau privačių lėšų.

Siekiant išsaugoti nematerialias vertybes, buvo pasiūlyta:

- organizuoti senosios lietuviškos architektūros tradicijų propagavimo kampaniją. Paskelbti lietuviškąsias tradicijas atitinkančių namų projektų konkursą ir populiarinti šiuos projektus tarp gyventojų, naujai statančių gyvenamuosius namus kaimo vietovėje.
- iš priemonės „Kaimų atnaujinimas“ lėšų finansuoti tik tradicinės lietuviškos architektūros statinius.

Atsakymai į klausimą „Kaip visuomenė galėtų būti įtraukta į veiklos saugomose teritorijose reglamentavimo procesą ir apsaugos tikslų įgyvendinimą?“

Diskusijos dalyviai buvo vieningi dėl būtinybės įtraukti visuomenės atstovus (vietos bendruomenes, kitas nevyriausybinės organizacijas) į saugomų teritorijų tikslų įgyvendinimą bei saugomų teritorijų valdymą. Kaip veiksmingiausias būdas buvo minimas visuomenės atstovų įtraukimas į saugomų teritorijų tarybų veiklą.

Siūloma tobulinti saugomų teritorijų teisinį reglamentavimą. Pabrėžiama, kad teisinių aktų nuostatos šiuo metu dažnai gali būti aiškinamos nevienareikšmiškai, o tai sudaro sąlygas skirtingai traktuoti reikalavimus ir kelia įtarimų dėl sprendimų skaidrumo. Diskusijos dalyviai teigė, kad *„aplinkosaugininkus vietos gyventojų akyse labiausiai diskredituoja naujai besikuriančių turtuolių veiksmai, jiems dažniausiai daroma labai daug neleistinų išimčių“.*

Pasisakiusieji diskusijoje pasiūlė visuomenę įtraukti į veiklos saugomose teritorijose reglamentavimo procesą šiais būdais:

- Skiriant visuomenės atstovus (NVO, vietos bendruomenių lyderius) dalyvauti saugomų teritorijų valdymo institucijų veikloje. *„Jeigu kalbama apie nacionalinių ir regioninių parkų*

saugomas teritorijas, tai visuomenės atstovai turėtų būti minėtų saugomų teritorijų tarybų nariais. Jeigu tai mažos saugomos teritorijos, kaip archeologiniai kompleksai, didesni dvarų parkai, vietos bendruomenės neturėtų nusišalinti nuo šių objektų priežiūros, rodyti iniciatyvą, pvz., rengti talkas, pristatymus visuomenei renginių metu ir t. t.“

- Organizuojant viešus įvairių veiklą saugomose teritorijose reglamentuojančių dokumentų aptarimus, tikintis, kad aktyvesnis visuomenės dalyvavimas padidins sprendimų skaidrumą. *„Saugomų teritorijų teisinis reglamentavimas yra labai aptakus ir gali būti aiškinamas nevienareikšmiškai“. „Žmonės piktnaudoja „dvigubų standartų“ taikymas įgyvendinant reikalavimus. Būtina sukonkretinti ir patikslinti draudimus, kad jie būtų suprantami paprastiems žmonėms, ir užtikrinti, jog nebūtų daromos jokios išimties.“*
- Atliekant visuomenės apklausas.

Atsakymai į klausimą „Kokios priemonės padėtų etnografinius kaimus ir dvaro sodybas padaryti gyvybingus ir naudingus visuomenei?“

Siūlydami priemones, kurios padidintų etnografinių kaimų ir dvaro sodybų gyvybingumą bei jų naudą visuomenei, diskusijos dalyviai akcentavo galimybę etnografinius kaimus bei dvaro sodybas panaudoti kaip kultūros ir turizmo centrus, kuriant tam tikslui būtiną infrastruktūrą. *(„Reikia sutvarkyti aplinką, pagerinti privažiavimus prie etnografinių kaimų ir aplinkinių turistinių objektų, įrengti stovėjimo aikšteles ir stovyklavietes.“)* Be to, buvo atkreiptas dėmesys, kad jau laikas peržiūrėti kaimų, saugomų kaip etnografiniai, sąrašą. *„Tikslinga naujai apibrėžti etnografinių kaimų vertinimo kriterijus ir pagal juos kiekviename šalies etnografiniame regione atrinkti vertingiausias etnografinius kaimus, apskaičiuoti investicijų etnografinių kaimų gyvybingumui kelti poreikį.“*

Diskusijose taip pat buvo pabrėžiama, kad, siekiant išsaugoti etnografinius kaimus, svarbu skirti dėmesį ne tik materialiams paveldo objektams *(„Medinio paveldo neįmanoma saugoti amžinai. Geriau siekti, jog senosios tradicijos būtų atspindėtos naujosiose kaimo statybose.“)*, bet ir vietos bendruomenės ekonominiams bei socialiniams poreikiams. Ypač buvo pasigendama priemonių, kurios skatintų vietos gyventojus įsitraukti į su turistų aptarnavimu susijusių paslaugų teikimą. *(„Saugomose teritorijose bei etnografiniuose kaimuose lankosi daug turistų, tačiau vietos gyventojai iš to ne tik kad negauna jokios naudos, bet ir patiria įvairių nepatogumų.“)*

Buvo pasiūlytos šios priemonės, kad etnografiniai kaimai ir dvaro sodybos taptų gyvais tautinės kultūros židiniais:

- Sukurti supaprastintas verslo registravimo ir apmokestinimo schemas, kurios būtų diegiamos išimtinai etnografiniuose kaimuose.
- Mokyti etnografinių kaimų gyventojus verslumo, organizuojant jiems verslo pradmenų ir galimos kaimo turizmo paslaugų įvairovės apžvalgos kursus.
- Sukurti tipinius vietos verslo modelius, pritaikytus turistams aptarnauti saugomose teritorijose. *„Tuomet šių teritorijų gyventojai būtų savivaldybės ar nacionalinių parkų direkcijos kviečiami suteikti visą turistams reikalingų paslaugų komplektą ir taip galėtų surasti daug papildomų būdų užsidirbti.“*
- Įkurti senųjų amatų centrus etnografiniuose kaimuose ir dvaruose.
- Parengti nacionalinį švenčių, mokymų, parodų, stovyklų ir kitų renginių etnografiniuose kaimuose ir dvaro sodybose planą.
- Etnografiniai kaimai ir dvaro sodybos gali būti puiki vieta moksleivių užsiėmimams po pamokų ar laisvalaikiui organizuoti. Siūloma skatinti ir remti projektus, kurie skirti parengti maršrutus ir renginius, bei pasiūlyti mokykloms, norint užtikrinti nuolatinį lankytojų srautą. Tai būtų papildomas pajamų šaltinis vietos gyventojams.
- Neapsiriboti vien senųjų etnografinių kaimų saugojimu, bet ir skatinti kituose kaimuose statyti naujus namus, laikantis senosios architektūros tradicijų.

Atsakymai į klausimą „Kokios priemonės padėtų sparčiau plėtoti ekologinių technologijų naudojimą žemės ūkyje ir kaimo sodybose?“

Pasisakiusieji diskusijoje teigė, kad ekologinių technologijų naudojimą žemės ūkyje paskatintų ekologiškų produktų paklausos skatinimas. Buvo siūloma daugiau dėmesio skirti ekologiniam visuomenės švietimui. Taip pat diskusijos dalyviai pasidalijo abejonėmis dėl ekologinių išmokų „už hektarą“ sistemos veiksmingumo ir siūlė remti ekologiškų produktų rinkodaros priemones bei gamtinius ūkininkavimo būdus.

Buvo gauti šie pasiūlymai ir komentarai:

- Ekologinė gamyba, kiek ją beskatintume, jei neskiriami pinigai rinkodarai, sukasi menkomis apskomis.
- Ekologinis ūkininkavimas šiuo metu remiamas gamtosauginiais tikslais – mokamos išmokos „už hektarą“ ir siekiama, kad ūkininkai naudotų kuo mažiau trąšų. Tačiau *„toks rėmimas ugdo priklausomybę nuo išmokų ir neskatina ūkininkų žiūrėti į ekologinį ūkininkavimą kaip į rimtą verslą, nes didžioji pajamų dalis yra gaunama paramos dėka. Visuomenė gautų dvigubą naudą, jeigu valstybė remtų ūkininkus ne tik už gamtosaugą, bet ir už ekologiškos produkcijos pardavimą ir padėtų jiems įsitvirtinti rinkoje.“*
- Ekologines technologijas žemės ūkyje labiausiai paskatintų naudoti didesnė ekologiškų produktų paklausa. Valstybė turėtų prisidėti prie vartotojų ekologinio švietimo. *„Veiksmingiausia priemonė – švietimas ir dar kartą švietimas.“*
- Ekologinės idėjos sparčiai plinta, tačiau vis dar trūksta informacijos apie kitose šalyse taikomas naujoves. Ekologinės idėjos populiarinamos tik atskirų entuziastų ir žurnalistų pastangomis. Tačiau prie ekologinio švietimo turi prisidėti ir valstybė bei savivaldybės. Pvz., *„Aplinkos apsaugos ministerija galėtų savo tinklapyje pateikti informaciją apie ekologiškas technologijas gyvenamųjų namų statybos srityje, ekologinių namų statybos geros praktikos pavyzdžius, pakviesti Lietuvos architektus dalyvauti ekologinio namo projekto konkurse.“*
- *„Lietuvos žemdirbiai ir Žemės ūkio rūmų bei Žemės ūkio ministerijos darbuotojai labai mažai žino apie daugybę galimų gamtinio ūkininkavimo technologijų (permakultūrą, polikultūrą, miškinę sodininkystę, agromiškininkystę ir pan.).“* Siūloma visuose Lietuvos regionuose ir su žemės ūkių susijusiose valdžios institucijose surengti mokymus apie šiuos dar draugiškesnius gamtai ūkininkavimo būdus nei ekologinė žemdirbystė.
- Turėtų atsirasti priemonė ekologinių statybų rėmimui, pvz., *„karkasinių namų su šiaudų užpildu, skiedrų bei nendrių stogų dangų, ekologiškų nuotekų (kompostuojantys tualetai, augalų - grunto filtrai), saulės šviesos baterijų.“*

Atsakymai į klausimą „Ar tikslinga ekologines darbo vietas ir ekologinę architektūrą pirmiausia skatinti saugomose ir kurortinėse teritorijose?“

Komentuodami šį klausimą, diskutavusieji susiskirstė į dvi stovyklas. Pirmoji, kurioje buvo didesnė dalis pasisakiusių, akcentavo, kad ekologinių idėjų diegimas turi būti vienodai skatinamas visoje Lietuvos teritorijoje, o ekologiškumas turėtų tapti šalies konkurenciniu pranašumu ir įvaizdžio dalimi. (*„Juk Lietuva yra vientisa teritorija ir jos klestėjimui būtina, kad klestėtų ji visa, o ne paskiruose regionuose. Tegu Lietuva tampa žaliaja zona ES teritorijoje, tegu tampa pavyzdžiu, kaip ekologiškai grįstu požiūriu atkurti klestinčią valstybę.“*) Jie teigė, kad Lietuvos visuomenė jau pribrendusi įgyvendinti tokį uždavinį, ir nėra būtinybės eksperimentuoti keliuose regionuose.

Kita diskutavusiųjų grupė laikėsi nuostatos, kad ekologines darbo vietas ir ekologinę architektūrą pirmiausia reikėtų skatinti saugomose ir kurortinėse teritorijose, o tik vėliau tokią paramą pradėti taikyti visoje Lietuvos teritorijoje. Kai kurie išskyrė jautrias gamtosauginiu

požiūriu agrarines teritorijas ir siūlė prioriteta suteikti tik joms. Savo nuomonę jie grindė tuo, kad:

- Naujas idėjas pirmiausiai reikia remti gamtosauginiu požiūriu jautriose teritorijose.
- Jautrioms gamtosauginiu požiūriu agrarinėms teritorijoms turi būti suteiktas prioritetas, nes Lietuva turi išlikti šalimi, turinčia klestintį žemės ūkį.
- Pradiniame šių dalykų rėmimo etape tai padėtų išbandyti siūlomų priemonių mechanizmą ir prisidėtų prie saugomų ir kurortinių teritorijų išsaugojimo.

3. LIETUVOS KAIMO ATEITIES IR JĄ FORMUOJANČIOS POLITIKOS VIZIJA

Pagal gyventojų sudėtį Lietuva yra urbanistinė šalis (mieste jau ilgą laiką gyvena 2/3 visų gyventojų), tačiau pasisakymai Žaliosios knygos diskusijose rodo, kad vyksta kaimui palankūs vertybiniai pokyčiai, formuojantys teigiamą požiūrį į gyvenimą kaime ir siekį maitintis Lietuvoje pagamintais maisto produktais. Ekologija nebėra tik vienas iš daugelio visuomenės viziją atitinkančių kaimo politikos aspektų, **ekologinės idėjos, ekologinis mastymas persmelkia visus pasiūlymus, gautus Žaliosios knygos diskusijose.** Tai rodo, kad pilietiškai aktyviausios Lietuvos visuomenės dalies lūkesčiai, susiję su kaimo politikos sprendimais, visiškai atitinka žymiausių pasaulio ekspertų nurodomas išsivysčiusių valstybių kaimo ir kaimo politikos raidos kryptis. Dauguma gautų pasiūlymų taip pat sutampa su pasaulyje politikos kryptis diktuojančios Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos propaguojamos „į vietovę orientuotos“ kaimo politikos paradigmos teiginiais.

Tačiau pasisakiusieji diskusijose pabrėžė, kad gyvenimas kaime – savanoriškas pasirinkimas, to daryti šiandien neverčia ekonominės sąlygos ar socialinės normos. Dabartiniame Lietuvos kaime vis dar yra tokių problemų, kurios dažnai nusveria jaunimo pasirinkimą, kur jiems gyventi, miesto naudai. Todėl, jų nuomone, tik **kompleksinis požiūris į esminius kaime gyvenančių žmonių poreikius, formuojant kaimo politiką,** gali sustabdyti „sodybų tuštėjimo metą“ ir paskatinti Lietuvos kaimo atgimimą. Priešingu atveju, kaimo politikos priemonėmis nesugebėjus pašalinti kurios nors esminės problemos, kaimiškos teritorijos darysis vis labiau nepatrauklios, nepaisant dosnaus žemdirbių rėmimo.

Glaustai apibūdinta Lietuvos kaimo ateities vizija, išsakyta per Žaliosios knygos svarstymus ir apimanti esminius kaime gyvenančių žmonių poreikių parametrus, svarbius formuojant šiuolaikinę kaimo politiką, atrodytų taip:

Lietuvos kaimas – tai vieta:

- kurioje gera GYVENTI,
- kurioje gyvendamas gali DIRBTI mėgstamą darbą,
- kur norisi ATVAŽIUOTI LAISVALAIKIU.

4. VISUOMENĖS LŪKESČIAI DĖL LIETUVOS KAIMO POLITIKOS KRYPTIŲ

Atsakydami į Žaliosios knygos klausimus, absoliuti pasisakiusių dauguma sutinka su tuo, kad 2007–2013 m. laikotarpiui numatytos kaimo politikos kryptys yra tinkamos. Tačiau kartu teigiama, kad, žiūrint į ateitį, **jų nepakanka**, kad būtų galima išspręsti svarbiausias šiandienos Lietuvos kaimo ekonomines, socialines, demografines ir gamtines problemas.

Aptarsime, kokios strateginės kaimo politikos kryptys galėtų papildyti 2007–2013 m. laikotarpiui numatytas paramos priemones arba koordinuoti jas tarpusavyje, ir taip paspartinti visuomenės pageidaujamos Lietuvos kaimo ateities vizijos įgyvendinimą, nukreipiant paramų lėšų srautus į nepakankamai iki šiol paremtas sritis.

4.1. Vietos, kurioje gera gyventi, vizijos įgyvendinimas

Žaliosios knygos diskusijose buvo pabrėžiama, kad norint, jog Lietuvos kaimas išliktų gyvybingas ir nuolat atsinaujintų, labai svarbu, kad jame liktų gyventi jaunimas. Todėl kaimo politikos priemonės turi būti orientuotos į jaunimo vertybes ir poreikius, nulemiančius, kokioje aplinkoje jie norėtų gyventi. Kitu atveju sunku tikėtis, kad jauni žmonės, ypač kelerius metus pasimokę mieste, sugrįš gyventi į kaimą, kai yra galimybė likti mieste.

Apibendrinant pasisakiusių Žaliosios knygos diskusijose nuomones, formuojasi tokios strateginės paramos Lietuvos kaimui kryptys, skirtos palengvinti visuomenės vizijos apie gyvenimo kaime sąlygas įgyvendinimą:

1 kryptis. Kaimo gyvenviečių pritaikymas šiuolaikiškiems jų gyventojų poreikiams.

Daugelis pasisakiusių kėlė problemą, kad niekas nesirūpina kaimų ir miestelių išplanavimo pritaikymu naujai besisteigiančių žemdirbių ūkių ir verslo įmonių bei besikeičiančio gyvenimo būdo reikmėms. Kolūkinei santvarkai pritaikytas kaimo gyvenvietės išplanavimas darosi vis labiau nepatogus ir neekonomiškas.

Taip pat buvo akcentuojama, kad dabartinis kaimo būsto fondas, maži sodybai skirti sklypai netenkina jaunimo ir aukštos kvalifikacijos specialistų poreikių. Jų nuomone, norint, kad artimiausiu metu kaime imtų kurtis jaunos šeimos, atvyktų geresni specialistai, turi būti taikoma valstybės parama. Tai susiję ne tik su finansinės paramos poreikiu, bet ir su sklypų naujų namų statybai trūkumu kaimo vietovėse.

Įgyvendinant šią strateginę paramos kryptį, būtų tikslingos tokios visuomenės pasiūlytos priemonės:

- Panaudoti žemės konsolidacijos projektus kaimo gyvenviečių išplanavimo tobulinimui. Turi atsirasti galimybė kaimų plėtrai, prie kaimų žemės ūkio paskirties žemėje formuojant žemės sklypų kvartalus, skirtus gyvenamajai statybai. Siūloma apie juos viešai informuoti regioninėje ir nacionalinėje spaudoje, kviečiant įsikurti šioje teritorijoje.
- Parengti ir įgyvendinti priemones apleistų sklypų bei pastatų panaudojimo gerinimui ne tik žemės paskirties žemėje, bet ir kaimo gyvenvietėse.
- Kaimiškose savivaldybėse sukurti būsto fondą, kad aukštos kvalifikacijos specialistai, atvykstantys dirbti į kaimą, galėtų išsinuomoti sau butą ar namą.
- Teikti lengvatines paskolas arba dalinę negrąžintiną paramą jaunimui ir aukštos kvalifikacijos specialistams, kaime įsigyjantiems, statantiems ar modernizuojantiems būstą.
- Teritorinio planavimo dokumentuose numatyti zonas, tinkamiausias naujų ekologinių kaimų kūrimuisi.

2 kryptis. Paslaugų prieinamumo kaimo gyventojams didinimas.

Kaip vieną iš svarbiausių dalykų, atgrasančių nuo gyvenimo kaime, pasisakiusieji nurodė paslaugų vaikams trūkumą. Trūksta vaikų darželių, mokyklos vis tolsta nuo gyvenamosios vietos, vaikams sudėtinga grįžti namo, jei nori dalyvauti užsiėmimuose po pamokų. Dalis pareiškusiųjų nuomonę mano, kad kaimo mokyklose daug žemesnė mokymo kokybė, todėl nenorėtų, kad jų vaikai ten mokytųsi, pabrėžia, kad kaimo gyventojai labai pasigenda pagrindinių sveikatos priežiūros paslaugų (šeimos gydytojo, odontologo, ginekologo), vaistinės. Mažiau pasiturintiems atokesnių kaimo vietovių gyventojams sudėtinga važinėti į darbovietę kitoje vietovėje. Tai susiję su nemažomis išlaidomis nuosavam transportui arba priklausomybe nuo viešojo transporto. Vien dėl to atokesniuose kaimuose daugėja ilgalaikių bedarbių. Dalyje pasisakymų keliama analogiška problema dėl atokių kaimų gyventojų būtinybės važinėti į miesto sveikatos apsaugos ir socialines įstaigas, viešųjų paslaugų, kultūrinius ir sporto renginius, treniruotes, apsipirkti ir pan., pabrėžiant, kad lyginant su miestiečiais, tokių kaimų gyventojai yra daug nepalankesnėje padėtyje, ir parama šių problemų sprendimui būtų socialiai teisinga.

Siekiant minėtas paslaugas kaimo gyventojams padaryti labiau prieinamas, visuomenė siūlė ieškoti inovatyvių būdų, labiau orientuojant paramą į **organizacinius** šios problemos sprendimus. Apibendrinus pasiūlymus, išryškėjo 3 galimi priemonių blokai:

- Parengti ir įgyvendinti programą „Mobilios paslaugos kaimo gyventojams“. Parama būtų reikalinga mobilių paslaugų kaimo vietovėse organizatoriams ir teikėjams (sveikatos tikrinimas, vaistinė, biblioteka, kitos viešosios paslaugos, konsultacijos). Teikėjams galėtų būti kompensuojamos važinėjimo po kaimus išlaidos, finansuojamas dėl kilnojamo paslaugos pobūdžio reikalingos papildomos įrangos įsigijimas. Taip pat reikalinga finansinė parama mobilių paslaugų koordinatorių darbo išlaidoms padengti, norint, kad tokių paslaugų teikimas būtų reguliarus. Programos „Mobilios paslaugos kaimo gyventojams“ parengimas ir įgyvendinimas galėtų būti viena iš LEADER metodo veiklų. Organizuoti šios programos įgyvendinimą galėtų imtis VVG.
- Remti organizacines priemones, padedančias kompensuoti viešojo transporto trūkumą ir sumažinti kaimo gyventojų transporto išlaidas. Siūloma remti kaimo bendruomenių projektus, kurie padėtų suorganizuoti kolektyvinės transporto priemonės – „žaliųjų autobusiukų“ – naudojimą pagal kaimo gyventojų grupių poreikius. Jie galėtų būti naudojami vaikams vežioti į papildomus užsiėmimus, suaugusiems kaimo gyventojams – į miestą dirbti ar viešųjų paslaugų, į įvairius renginius ir t. t. Organizacinio proceso išlaidos galėtų būti remiamos iš LEADER metodo krypties lėšų.
- Teikti paramą privačių darželių, dienos centrų ir mokyklų, sveikatos priežiūros bei socialines paslaugas teikiančių įmonių, veikiančių kaimo vietovėse, ypač atokiose, steigėjams.

Antrajame etape, siekiant dar labiau suvienodinti Lietuvos gyventojų galimybes pasinaudoti jiems reikalingomis paslaugomis, paslaugų prieinamumo kaimo gyventojams problema turi būti sprendžiama atlikus miestelių, kurie yra paslaugų ir prekybos centrai, tinklo išdėstymo Lietuvoje analizę ir parengus specialią jų patogaus išdėstymo programą.

3 kryptis. Nevyriausybinų organizacijų įvairovės ir jų iniciatyvų kaimo vietovėse skatinimas.

Pasisakiusieji diskusijose pageidavo, kad skatinant iniciatyvas „iš apačios“, būtų siekiama paramos lėšų sklaidos. Šiuo metu daugiausia paramos tenka kaimo bendruomenėms, nors jos neretai atstovauja tik nedidelei kaimo gyventojų daliai ir niekuo nesiskiria nuo kitų asociacijų, narystės pagrindu jungiančių iniciatyvių žmonių grupę. Be to, dabartinėse gyvenvietėse vis labiau ryškėja jų gyventojų vertybinių nuostatų, interesų ir siekių skirtumai. Susikirtus esminėms vertybėms, dalis bendruomenės aktyvistų pasitraukia iš veiklos, ir dėl to kaimas praranda galimybę įgyvendinti daug naudingų iniciatyvų. Siūloma, taikant LEADER metodą,

skatinti nevyriausybinių organizacijų įvairovę ir taip padidinti visuomeniškai aktyvių žmonių skaičių bei sulaukti daugiau projektų, padedančių naujais aspektais gerinti ne tik kaimo, bet ir visos Lietuvos gyventojų gyvenimo kokybę.

Ypač buvo pabrėžiamas tokių iniciatyvų trūkumas:

- Nenorą, ypač jaunimo, gyventi kaime daugiausia nulemia laisvalaikio užsiėmimų trūkumas. Neužimtas laisvalaikis taip pat yra viena iš svarbiausių priežasčių, skatinančių neigiamus socialinius reiškinius (alkoholizmą, narkotikų vartojimą, asocialų elgesį ir pan.). Sekant Vakarų valstybių pavyzdžiu, reikėtų pradėti remti pozityvios laisvalaikio veiklos organizatorius kaimo gyvenvietėse. Kaime gyvena daug žmonių, galinčių pamokyti vaikus ar suburti grupes pagal pomėgius, kurių nariai būtų mokomi ar tarpusavyje dalytūsi turimomis žiniomis apie meninės ir dalykinės saviraiškos priemones, rengtų įvairias sporto varžybas, mokomąsias stovyklas ir t.t. Parama, padedanti tokioms iniciatyvoms, suvaidintų svarbų vaidmenį, užimant kaimo gyventojus pozityvia veikla. Siūloma paremti pagal pomėgius suburtas grupes, kitas nevyriausybines organizacijas, kompensuojant dalį organizacijos veiklos išlaidų, sumokant mokytojams ir treneriams bent simbolinį mokesčių ir pan.
- Senstant visuomenei Lietuvoje daugėja vienišų pensininkų skaičius. Atsiradus nors nedidelei paramai, imtų steigti pensininkų bendruomenės, įsikuriančios gyventi kaime. Tokių bendruomenių kūrimasis ne tik paskatintų dalį labiau išsilavinusių pensinio amžiaus miesto gyventojų persikelti į kaimą ir susikurti sau kokybiškesnį gyvenimą, gelbstintį nuo vienatvės, bet ir padėtų sukurti papildomų darbo vietų vietiniams gyventojams, pagyvintų vietinę rinką ir kultūrinį gyvenimą. Siūloma teikti paramą pensininkų bendruomenių gyvenvietės steigimo organizacinėms išlaidoms padengti ir kompensuoti dalį jų gyventojų išlaidų gyvenvietę aptarnaujančių sveikatos apsaugos bei socialinių darbuotojų paslaugoms apmokėti ir bendrų erdvių kūrimui. Tai valstybei kainuotų pigiau, nei teikti atskirai gyvenantiems žmonėms socialines paslaugas namuose ar išlaikyti juos senelių namuose.

4.2. Kaimo, tampančio vieta, kurioje gyvendamas gali dirbti mėgstamą darbą, vizijos įgyvendinimas

Nors Lietuvos kaimas tampa vis patrauklesne vieta gyventi, čia gyvenantieji susiduria su darbo vietų trūkumu. Vieniems apskritai sunkiai sekasi rasti darbdavį, kitiems tenka susitaikyti su situacija, kai tenka dirbti nelabai mėgstamą darbą, renkantis iš to, kas siūloma. Ypač jautriai į tai reaguoja aukštesnio išsilavinimo asmenys ir jaunimas. Todėl darbo vietų kaimo gyventojams pasiūlos didinimas ir pagalba, plėtojant smulkųjų verslą, padedanti savarankiškai susikurti darbo vietą, išliks ypač aktualios kaimo politikos sritys ir ateityje.

Siekiant, kad Lietuvos kaimas taptų vieta, kurioje gyvenantys žmonės gali ne tik užsidirbti pragyvenimui, bet ir dirbti mėgstamą darbą, iš pasisakymų Žaliosios knygos diskusijose išryškėjo tokios strateginės paramos Lietuvos kaimui kryptys:

4 kryptis. Šeimos ūkių gyvybingumo stiprinimas.

Pasisakiusiųjų nuomone, Lietuvos kaimas gali išlikti gyvybingas tik tuo atveju, jei didžioji dalis jo gyventojų bus vienaip ar kitaip susiję su žemės ūkiu ir jausis atsakingi už kaimiškų vietovių gamtinių išteklių išsaugojimą ateities kartoms. Dauguma teigė, kad tai įmanoma tik tuo atveju, jei vyraus šeimos ūkiai, besirūpinantys ne vien savo veiklos pelningumu. Todėl siūloma valstybės paramą sutelkti į tokių sąlygų sudarymą, kad net ir nedideli šeimos ūkiai būtų pajėgūs išlikti ir patrauklūs paveldėti kaip darbo vietos ir pajamų šaltinis.

Įgyvendinant šią strateginę paramos kryptį, būtų tikslingos tokios visuomenės pasiūlytos priemonės:

- Aiškiai reglamentuoti ne tik šeimos ūkio sąvoką, bet ir šeimos narių nuosavybės teises, darbo stažo, pensijos, mokesčių apskaičiavimo tvarką, kitas teises, pvz., šeimos ūkio produkcija turgavietėje prekiaujantis sutuoktinis laikomas tarsi pašaliniu asmeniu, nes ūkis registruotas ne jo vardu.
- Taikyti tokias žemdirbių pajamų palaikymo ir rinkos reguliavimo priemones, kad jų gaunamos pajamos leistų užtikrinti, jog žemės ūkio veikla išliks patraukli ūkinės veiklos sfera.
- Skatinti šeimos ūkius gauti papildomų pajamų iš alternatyvių žemės ūkiui veiklų, ypatingą dėmesį skiriant energijos iš atsinaujinančių šaltinių gamybai.
- Taikyti du ūkių konkurencingumo skatinimo modelius. Vienas modelis turi būti skirtas ūkiams, konkuruojantiems rinkoje mažiausiomis produkcijos gamybos sąnaudomis, besiorientuojantiems į standartinės, skirtos perdirbti, produkcijos gamybą. Šis modelis labiausiai tinka stambiems ūkiams. Remiant tokius ūkius, svarbu atsižvelgti į tai, kad šis konkuravimo modelis remiasi žemės ūkio gamybos mechanizavimu, kuris mažina užimtųjų ūkyje skaičių ir produktyvumo didinimu bei produkcijos savikainos mažinimu. Tokiems ūkiams labiausiai reikia paramos priemonių, padedančių modernizuoti žemės ūkio gamybos procesą. Antrasis modelis labiausiai tinka smulkesniems ūkiams, konkuruojantiems išskirtine produkcija. Šie ūkiai siekia padidinti savo pajamas, pratęsdami žemės ūkio produktų perdirbimo ūkyje procesą ir pateikdami rinkai galutinį vartotojui skirtą produktą. Tokiems ūkiams būtina parama logistikai, perdirbimo ir pakavimo įrangai, pardavimo vietų sukūrimui, rinkodarai. Investicinės paramos prašantys ūkiai turėtų deklaruoti, kurį konkuravimo būdą jie renkasi, ir būtų remiami tam konkuravimo modeliui labiausiai tinkamomis priemonėmis.
- Reglamentuoti šeimos ūkio paveldėjimo mechanizmą. Reikėtų parengti išsamią kitų šalių ūkio paveldėjimo praktikos studiją ir pasiūlyti visuomenės aptarimui keletą labiausiai Lietuvos kultūrinės tradicijas ir dabartinius jaunimo bei pensininkų poreikius atitinkančių alternatyvų.

5 kryptis. Ekologiškų produktų artinimas prie vartotojo.

Žaliosios knygos aptarimuose buvo stebimasi, kodėl Lietuvos ekonominė ir socialinė politika iki šiol beveik neskatina išnaudoti pasaulyje sparčiai plintančių „žaliosios revoliucijos“ idėjų. Kryptinga parama, skatinanti ekologinę gamybą ir gamtai draugišką gyvenimo būdą, bei intensyvus ekologiškai švarios Lietuvos įvaizdžio kūrimas leistų Lietuvai nesunkiai tapti viena iš ES šalių-lyderių šioje srityje. Tokia specializacija atneštų visokeriopą naudą Lietuvos gyventojams, nes atsivertų galimybė ne tik išnaudoti Lietuvoje dideles perspektyvas turinčią pelno gavimo nišą, bet ir pagerinti visuomenės sveikatą, socialinius santykius, kraštovaizdį bei aplinkos būklę.

Diskusijose daug kas nurodė, kad parama nedideliems šeimos ūkiams, užsiimantiems ekologiškų produktų gamyba, šiuo metu taip pat būtų veiksmingiausia priemonė, jei norime pristabdyti spartų Lietuvos kaimo gyventojų užimtumo žemės ūkyje mažėjimą. Ši paramos kryptis daugumoje pasisakymų nurodoma kaip perspektyviausia ar net vienintelė priemonė artimiausioje ateityje, galinti padėti išlikti konkurencingam visam Lietuvos žemės ūkiui. Tačiau buvo akcentuojamas paramos priemonių poreikis ne tiek gamybos, kiek kitose pridėtinės vertės kūrimo grandinės grandyse, kartu darant įtaką ekologiškų produktų paklausai Lietuvoje.

Įgyvendinant šią strateginę paramos kryptį, būtų tikslingos tokios visuomenės pasiūlytos priemonės:

- Kurti pasaulyje Lietuvos, kaip ekologiškai švarios valstybės, įvaizdį.

- Suformuoti atskirą paramos priemonę, skirtą remti ekologiškų produktų logistikos paslaugų teikėjus ir ekologiškų produktų rinkodaros projektus.
- Remti visuomenės švietimo apie sveiką mitybą projektus.
- Palaipsniui pereiti prie maitinimo ekologišku maistu vaikų darželiuose, mokyklose, ligoninėse.

6 kryptis. Verslo sąlygų kaimo vietovėse gerinimas.

Sąlygos verslui kaime daug mažiau palankios nei mieste, ir jų gerinimas, diskutavusiųjų nuomone, būtų daug efektyvesnė paramos priemonė nei pagalba individualių verslų steigimui. Pasisakiusieji Žaliosios knygos diskusijose pabrėžė, kad darbų sezoniškumas neužtikrina samdomų darbuotojų užimtumo ištisus metus ir pakankamų pajamų pragyventi. Sezoninis darbų žemdirbystėje pobūdis kelia problemų ne tik darbdaviams, bet ir darbuotojams, nes derliaus nuėmimo metu Lietuvos kaime pritrūksta darbuotojų. Taip pat šiuo metu daug kaimo gyventojų iniciatyvų išnaudoti papildomą galimybę užsidirbti lieka neįgyvendintos dėl nelanksčių apmokestinimo sąlygų. Ypač akcentuotas nepakankamas galimų smulkaus verslo nišų išnaudojimas, teikiant kaimo turizmo paslaugas, pageidaujama turėti galimybę įsigyti verslo liudijimą kelioms dienoms. Todėl buvo pabrėžiamas ne tiek finansinės paramos poreikis, kiek būtinybė peržiūrėti mokesčių sistemą, atsižvelgiant į verslo kaime sezoniškumą ir mažesnes verslo plėtojimo galimybes nei mieste.

Įgyvendinant šią strateginę paramos kryptį, būtų tikslingos tokios visuomenės pasiūlytos priemonės:

- Sukurti viešojo ir privataus sektoriaus partnerystės mechanizmą, kuris sudarytų sąlygas krašto kelių priežiūrai panaudoti ūkininkų turimą techniką ir sukurtų kaimo gyventojams papildomas darbo vietas.
- Skatinti verslus, sukuriančius darbo vietas nežemdirbiško sezono metu.
- Suteikti mokesčių lengvatų darbdaviams, siūlantiems laikiną darbo vietą žiemos metu.
- Diferencijuoti mokesčių už verslo liudijimą, atsižvelgiant į vykdomos veiklos mastą.
- Sukurti lanksčią epizodinių ir trumpalaikių veiklų lengvatinio apmokestinimo sistemą.
- Atlikti žemės konsolidavimo darbus, kurių dėka miesteliuose būtų suformuotos teritorijos, skirtos verslui.
- Supaprastinti žemės ūkio paskirties sklypų statuso keitimo procedūras.
- Remti keletui verslo įmonių subjektų kaime kurtis ir plėstis reikalingos infrastruktūros sukūrimo projektus.

7 kryptis. Aukštos kvalifikacijos reikalaujančių darbo vietų kaime kūrimas ir palaikymas.

Pasisakiusieji Žaliosios knygos diskusijose pabrėžė, kad ateityje darbo vietų kūrimo kaime politika turėtų siekti, jog moralinį ir materialinį pasitenkinimą savo darbu galėtų gauti ne tik darbininkiškų profesijų atstovai, bet ir inteligentija. Aukštos kvalifikacijos reikalaujančių darbo vietų kaime kūrimas ir palaikymas pritrauktų į kaimą daugiau išsilavinusių žmonių, galinčių prisidėti prie kaimo gerovės kūrimo.

Įgyvendinant šią strateginę paramos kryptį, būtų tikslingos tokios visuomenės pasiūlytos priemonės:

- Skatinti mieste įsikūrusias įmones sukurti nuotolines darbo vietas kaimų gyventojams.
- Suteikti pirmenybę kaimo gyventojams, stojantiems į specialybes, susijusias su agrariniu sektoriumi.
- Palaikyti profesines mokyklas, veikiančias kaimo vietovėse.
- Palaikyti ir plėtoti mokslo tyrimo įstaigų veiklą kaimo vietovėse.
- Konkurso būdu finansuoti studijas kaime dirbantiems ir kaimo bendruomenės gerai vertinamiems specialistams aukštajam išsilavinimui įgyti neakivaizdiniu būdu.

4.3. Kaimo kaip vietos, į kurią gera atvažiuoti laisvalaikiu, vizijos įgyvendinimas

Pasisakiusieji Žaliosios knygos diskusijose išskyrė šias sritis, reikalingas valstybės paramos, norint padaryti daugiau Lietuvos kaimiškų vietovių patraukliomis laisvalaikio praleidimo vietomis:

8 kryptis. Kaimo turizmo sodybų orientacijos į paslaugų atostogaujančioms šeimoms ir užsieniečiams teikimą didinimas.

Lietuvos kaimas – daugumos dabartinių miestiečių gimtinė, todėl jie nuolat ten lankosi, praleidžia vasaros atostogas. Tačiau mirus tėvams jie dažnai parduoda sodybą ir, norėdami apsilankyti savo gimtajame kaime, ieško kur apsistoti. Net ir ta nedidelė dalis Lietuvos gyventojų, kurių jau kelios kartos gyvena didmiesčiuose, vis labiau žavisi atostogomis ar ilgesniais laisvadieniais, praleistais kaime. Tačiau dabartinės Lietuvos kaimo turizmo sodybos mažai pritaikytos poilsiui, atitinkančiam miestiečių reikalavimus. Didelė sodybų dalis labiau orientuojasi į pobūvių organizavimo verslą. Pasisakę Žaliosios knygos diskusijose pageidavo, kad kaimo turizmo sodybose būtų daugiau paslaugų ir pramogų atvykusiems pailsėti su šeima. Jų nuomone, įvairių paslaugų ir pramogų trūkumas Lietuvos kaime taip pat atbaido čia poilsiauti užsieniečius. Pasisakiusieji diskusijose taip pat pasigenda turistinių pažintinių maršrutų po kaimo vietas, o to dažnai prašo mūsų svečiai iš užsienio. Siekiant sparčiau spręsti šią problemą, visuomenė siūlo ateityje daugiau remti:

- Projektus, susijusius su gamtos pažinimo mokymų, ypač vaikams, pažintinių objektų ir maršrutų parengimu, sveikatingumo paslaugų, kultūros paveldą pristatančių paslaugų teikimu; laisvalaikui reikalingos įrangos nuomos punktu steigimu.
- Turizmą ūkininko ūkyje.
- Edukacines programas dvarų ir etnografinių kaimų teritorijose kaip paslaugą kaimo turizmo sodybose apsistojusiems žmonėms.
- Kaimo turizmo informacinės bazės tobulinimo projektus, ypač skirtus elektroninių paslaugų poilsiautojams plėtrą.

9 kryptis. Nacionalinio ir regioninio masto renginių organizavimo kaimo vietovėse skatinimas.

Renginiai, vykstantys kaimo vietovėse, turėtų pritraukti kuo daugiau miesto gyventojų. Vieną kartą apsilankęs konkrečioje vietovėje ir patyręs ten teigiamų išpūdžių, dažnas panorės vėl grįžti ir taip duos papildomų pajamų kaimo turizmo sodybų ir kitų vietos verslų savininkams. Be to, ši priemonė leistų žymiai pajvairinti kaimo kultūrinį gyvenimą ir suteiktų galimybę kaimo gyventojams papildomai užsidirbti, teikiant įvairiausias paslaugas renginio organizatoriams ir svečiams. Dalis tokių renginių galėtų tapti tradiciniais ir apčiuopiamai prisidėtų prie gyvenimo kaime pagyvinimo.

Įgyvendinant šią strateginę paramos kryptį, būtų tikslingos tokios visuomenės pasiūlytos priemonės:

- Kasmet rengti ir viešinti „Nacionalinių renginių kaimo vietovėse planą“ (jis galėtų apimti ne tik kultūros ir sporto, bet ir dalykinius renginius, pvz., įvairių asociacijų pagal pomėgius narių metinius suvažiavimus, darbuotojų kvalifikacijai kelti skirtus mokymus ir t. t.).
- Taikyti paramos priemones, skatinančias įvairias organizacijas savo renginius organizuoti kaimo vietovėse, ypač etnografiniuose kaimuose.

- Sukurti interneto svetainę, kurioje būtų pateikiama informacija apie renginius Lietuvos kaime.

10 kryptis. Antrųjų namų sklaida Lietuvos teritorijoje.

Išaugęs Lietuvos žmonių gyvenimo lygis daugeliui kelia pagundą įsigyti antruosius namus kaime. Šis procesas iki šiol buvo paliktas savieigai. Pasisakiusiųjų nuomone, valstybė turėtų pasinaudoti kaimo politikos priemonėmis, reguliuodama šį procesą taip, kad vasarnamiai nesusitelktų populiariausiuose Lietuvos kurortuose ar prie didmiesčių. Šiuo metu būtų sudėtinga atsižvelgti į Žaliosios knygos diskusijų metu išsakytus siūlymus ir surasti lėšų teikti finansinę paramą antrųjų namų savininkams, modernizuojantiems įsigytą seną būstą. Tačiau priimant kaimo politikos sprendimus, turėtų būti atsižvelgiama į teigiamą antrųjų namų įtaką Lietuvos kaimo raidai. Antrųjų namų sodybų gražinimas, geru pavyzdžiu skatinantis pasitvarkyti ir nuolatinius kaimo gyventojus, prisideda prie kaimo kraštovaizdžio gerinimo. Vasarnamiuose naudojamos modernios technologijos (geoterminis šildymas, saulės baterijos ir pan.) taip pat skatina vietos gyventojus panašias naujoves įdiegti savo sodybose. Vasarnamių gyventojai pagyvina vietinę prekybą ir sukuria įvairesnių paslaugų poreikį, atveriantį naujas smulkaus verslo galimybes nuolatiniam kaimo gyventojams. Todėl antrųjų namų kaimo vietovėse procesas neturėtų būti stabdomas, vykdant nekilnojamojo turto mokesčių reformą. Nustatant nekilnojamojo turto mokesčio dydį antrojo būsto, įsikūrusio nykstančiuose kaimuose ir retai apgyvendintose teritorijose, savininkams galėtų būti taikomas mažesnis mokestis nei populiariausiose kurortinėse vietovėse turimo antrojo būsto savininkams.

5. VISUOMENĖS SIŪLYMAI DĖL PARAMOS KAIMUI MECHANIZMŲ TOBULINIMO

Apibendrinus Žaliosios knygos diskusijose išsakytą kritiką dėl dabar Lietuvoje vykdomos kaimo politikos naudos ir pateiktus pasiūlymus, išryškėjo, kad turi būti peržiūrėtos nuostatos dėl to, kas gali pretenduoti į kaimo plėtrai skirtas paramos lėšas ir ar tinkamais būdais jos skirstomos, jei norime, kad projekto įgyvendinimas duotų naudos ne tik paraiškos rengėjui, bet ir konkrečiai teritorijai ar žmonių grupei.

Tobulinant dabartinius paramos priemonių įgyvendinimo mechanizmus, siūloma:

- **Peržiūrėti paramos, skirtos kaimo plėtrai, gavėjų apibrėžimą ir lėšų, skiriamų atskiroms paramos gavėjų grupėms, dalį.**
- **Taikyti naujus kriterijus, pagal kuriuos suteikiamas prioritetas, kai atrenkami paramą gausiantys projektai.**
- **Sukurti iš įvairių šaltinių finansuojamos paramos kaimui koordinavimo sistemą.**

Aptarsime kiekvieną paramos kaimui priemonių įgyvendinimo mechanizmo tobulinimo sritį išsamiau.

5.1. Paramos gavėjai

Pagrindiniai, nuolat pasikartojantys pasiūlymai, susiję su nuostatų dėl paramos gavėjų peržiūrėjimu, buvo šie:

1. Daugiau paramos lėšų skirti smulkiems ūkininkams.

Daug dalyvavusiųjų Žaliosios knygos diskusijose teigė, kad, nors paramos žemdirbiams teikiama daug, šiuo metu ji mažai prieinama smulkiems ūkininkams, nes smulkūs ūkio subjektai nepajėgia konkuruoti su stambiais, gaunant paramą.

Siūlomos priemonės, leidžiančios reguliuoti lėšų pasiskirstymą tarp smulkių ir stambių ūkių:

- Pagal daugelį paramos priemonių organizuoti atskirus konkursus tarp smulkių ir stambių ūkininkų, prašančių paramos savo projektams.
- Riboti vienam stambiam ūkiui (žemės ūkio bendrovei) teikiamos paramos sumą, nustatius maksimaliai leistiną jos dydį ne tik pagal atskiras paramos priemones, bet ir pagal bendrą per tam tikrą laikotarpį gaunamą sumą.
- Diferencijuoti reikalaujamą pridėti nuosavų lėšų dalį, smulkiems ūkiams nustatant ją daug mažesnę.

2. Prie Lietuvos kaimo suklestėjimo leisti prisidėti ir miestiečiams, paremiant jų iniciatyvas, naudingas kaimui.

Šiuo metu Kaimo plėtros programos 2007–2013 m. paramos gavėjai gali būti tik ūkininkai, mikroįmonės kaime ir kaimo gyventojai, užsiimantys ne žemės ūkio veikla. Pareikšta nemažai priekaištų, kad neteikiama parama potencialiems kaimo gyventojams – jaunimui ir dabartiniams miesto gyventojams, norintiems persikelti gyventi į kaimą, bei prie kaimo gerovės kūrimo galintiems prisidėti miesto gyventojams. Pvz., dauguma diskutavusiųjų sutinka, kad siekiant apčiuopiamo darbo vietų skaičiaus padidėjimo, daug realiau tikėtis, jog darbo vietas sukurs mieste jau veikianti įmonė, kurdama savo filialą kaimo vietovėje, nei vietos gyventojai, iki tol niekada nebandę būti verslininkais ir pradėdantys savo verslą nuo nulio.

Siūloma leisti paramos gavėju būti mieste įsikūrusioms įmonėms:

- ✓ steigiančioms kaime savo filialą ir sukuriančioms bei nustatytą laikotarpį išlaikančioms tam tikrą darbo vietų skaičių vietos gyventojams, nereikalaujant, kad būtų steigiama atskira įmonė, registruota kaimo vietovėje,
- ✓ sukuriančioms nuotolines darbo vietas kaimų gyventojams.

3. Siekti, kad daugiau paramos priemonių skatintų kolektyvinius projektus.

Pastaruoju metu vyrauja paramos priemonės, kur paramos gavėju gali pretenduoti būti tik atskiri fiziniai ar juridiniai subjektai: ūkininkai, kaimo gyventojai, įmonės. Siūloma leisti ir skatinti kolektyvinius projektus, galbūt net suteikiant tokiems pareiškėjams prioritetą. Partnerių sudaryto konsorciumo valdymo ir paramos lėšų bei atsakomybės pasidalijimo mechanizmai jau seniai sukurti ir išmėginti teikiant paramą per įvairias programas. Pasisakiusiųjų nuomone, partneryste besiremiantys projektai būtų ypač naudingi remiant kaimo turizmą, smulkius ūkininkus ir kitus verslininkus. Paramos prašančių asmenų grupės formavimo skatinimas galėtų prisidėti prie naujų kooperacijos formų atsiradimo Lietuvoje, nes žmonės nuo sovietų laikų bodisi kooperatyvais ir nenori tapti jų nuolatiniais nariais. Tuo tarpu parama kolektyviniams projektams ne tik duotų sinergetinį ekonominį efektą, bet ir mokytų žmones bendros veiklos bei ilgalaikių ar sudėtingų įsipareigojimų. Kartu atsirastų daugiau paramos priemonių, kur tiesioginę naudą gautų visa kaimo bendruomenė ar kaimiškas regionas.

Kaip galimi konkretūs tokių projektų pavyzdžiai buvo gauti pasiūlymai:

- Remti ekologiškai produkcijai parduoti reikalingų logistikos centrų, aptarnaujančių ekologinių ūkių grupę, steigimą ir administravimą.
- Brangią siaurai specializuotą žemės ūkio techniką, kitą įrangą, galinčią aptarnauti kelis kartus didesnę žemės plotą, nei turi ūkininkas, iš paramos lėšų leisti įsigyti tik ūkininkų grupėms.
- Didelės vertės kaimo turizmo sodybų paslaugų išplėtimui reikalingos infrastruktūros sukūrimui skirtus projektus (dviračių takų, prielaukų, sporto aikštynų ir pan.) leisti įgyvendinti, naudojant paramos lėšas tik netoliese įsikūrusių kelių kaimo turizmo sodybų grupei arba kaimo bendruomenei.

5.2. Prioritetai

Atrenkant paramą gausiančius projektus, jei yra konkurencija tarp pareiškėjų, siūloma taikyti kelis naujus kriterijus, pagal kuriuos projektui suteikiamas prioritetas.

- **Prioritetas atokiuose kaimiškuose regionuose vykdomiems projektams.**

Pasisakiusieji diskusijose akcentavo skirtingą situaciją ir galimybes, gyvenant prie didmiesčių įsikūrusiuose kaimuose ar atokesnėse vietovėse. Buvo siūloma į šiuos skirtumus atsižvelgti, teikiant prioritetą projektams, skirtiems atokesnių regionų gyventojams, ypač prašantiems paramos dėl:

- ✓ darbo vietų sukūrimo ar išsaugojimo,
- ✓ būsto modernizavimo,
- ✓ mobilių paslaugų organizavimo.

- **Prioritetas nedideliems ekologiniams ūkiams.**

Daug dalyvavusiųjų Žaliosios knygos diskusijose teigė, kad, norint pasiekti aukštą ekologiškos produkcijos kokybę ir sumažinti ekologiškumo kriterijų laikymosi kontrolės poreikį, teikiant investicinę paramą prioritetas turėtų būti suteiktas smulkesniems ekologiniams ūkiams.

- **Prioritetas saugomose teritorijose įgyvendinamiems projektams.**

Saugomų teritorijų gyventojai, išprausti į daugybę suvaržymų, ribojančių jų ūkinę veiklą, pageidautų, kad už tai būtų atlyginama bent tuo, kad jų projektams, skirtiems smulkiam verslui plėtoti, būtų teikiama pirmenybė.

5.3. Iš įvairių šaltinių finansuojamos paramos koordinavimas

Šiuo metu Lietuvos kaimo gerovei didinti skiriama nemažai nacionalinių ir ES lėšų. Tačiau pasisakiusieji diskusijose pasigedo kompleksinio požiūrio, teikiant paramą, ir kviečia Vyriausybę labiau koordinuotai spręsti Lietuvos kaimo problemas. Jų nuomone, iniciatyvų pabirumu pasižymi netgi pagal Kaimo plėtros programą 2007–2013 m. įgyvendinami projektai, nekalbant jau apie skirtingų ES ir nacionalinių paramos programų projektų tarpusavio suderinamumą ir sklaidą Lietuvos teritorijoje. Siūloma ateityje daugiau koordinuoti įvairių ministerijų veiksmus, jei tam pačiam tikslui siekti gali būti panaudojamos skirtingų nacionalinių ir ES paramos programų lėšos. Tai leistų gauti sinergijos efektą ir tikslingiau bei tolygiau paskirstyti paramos lėšas Lietuvos teritorijoje. Kaip vienas iš galimų koordinavimo instrumentų galėtų būti nacionalinių programų rengimas, pvz., Kaimo ir miesto bendradarbiavimo skatinimo programa, Mobilių paslaugų kaimo vietovėse programa, Būsto renovacijos/statybos kaime programa. Lietuvos kaimo tinklas turėtų aktyviai dalyvauti rengiant, įgyvendinant tokias, iš įvairių šaltinių finansuojamas, paramos programas ir atliekant jų monitoringą.